

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANA BİLİM DALI

176112

**HACI HÜSREV BÖLGESİNDE
İLKOKULDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN AİLE YAPILARININ
EĞİTİME ETKİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meliha CANTİMUR

İstanbul 1996

-İÇİNDEKİLER-

KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
GENEL OLARAK KÜLTÜR	
I. KÜLTÜR KAVRAMI.....	3
II. KÜLTÜRÜN UNSURLARI.....	5
III. KÜLTÜRÜN ÇEŞİTLERİ.....	6
A- YÜKSEK KÜLTÜR-AŞAĞI KÜLTÜR.....	6
B- POPÜLER KÜLTÜR-KİTLE KÜLTÜRÜ.....	7
C- ALT KÜLTÜR-KARŞI KÜLTÜR.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSAL ÇEVRE VE EĞİTİM İLİŞKİSİ	
I. GENEL OLARAK EĞİTİM.....	14
A-EĞİTİM KAVRAMI.....	14
B- EĞİTİM TARZLARI.....	15
1. İmtiyazlılar Eğitimi ve Fırsat Eşitliğine Dayanan Eğitim.....	16
2. Görenekçi Eğitim ve İlme Dayanan Eğitim.....	17
C- EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ.....	18
1. Toplumdaki Kültürel Değerlerin Aktarılması.....	18
2. Eğitimin Toplumsallaştırma İşlevi.....	19
3. Eğitimin Fırsat Eşitliğini Sağlama İşlevi.....	21
4. Eğitimin Statü Kazandırma İşlevi ve Sosyal Mobilite.....	22
5. Eğitimin Ekonomik İşlevi.....	23
6. Eğitimin Siyasi İşlevi.....	25
D- EĞİTİM AÇISINDAN KİŞİLİĞİN GELİŞİMİ.....	26

II. TOPLUMSAL ÇEVRE İÇİNDE EĞİTİMİN ETKİSİ.....	27
A- AİLE.....	27
1. Ailenin Çeşitli Özellikleri.....	28
2. Aile Yapısı ve İşlevleri.....	30
a- Geniş Aile.....	30
b- Çekirdek Aile.....	31
3. Aile İçi Eğitim ve Okul Başarısına Etkisi.....	32
a- Statü Yönelimli veya Kişiyeye Yönelimli Aileler ve Okul Başarısı.....	33
b- Okul Eğitiminde Ailenin Yönlendirici Etkisi.....	34
B- AKRAN GRUPLARI.....	35
1. Oyun Gruoları.....	36
2. Klikler.....	36
3. Çeteler.....	36
4. Özenti grupları.....	36
C- OKUL.....	37
1. Okulun özellikleri.....	37
2. Biçimsellik ve Bürokratlaşma.....	38
3. Etkileşim.....	38
4. Okulun Toplusallaştırma İşlevi.....	39
5. Okul Tipleri.....	39
6. Okul ve Toplumsal Çevre İlişkisine Göre Okul Tipleri.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HACI HÜSREV BÖLGESİ İLKOKUL ÇOCUKLARI İLE İLGİLİ TATBİKİ BİR ARAŞTIRMA

I. HACI HÜSREV BÖLGESİNİN SOSYAL YAPISI.....	42
A- YERİ.....	42
B- NÜFUS YAPISI.....	42
1. Çingenerin Kökenlerine İlişkin Varsayımlar.....	42

2. Nüfusun Yerleşim Düzeni ve Geçim Kaynakları.....	44
C- BÖLGEDEKİ FARKLI NÜFUSLAR ARASI İLİŞKİLER.....	45
D- DİNİ İNANIŞ.....	46
E- GELENEK VE GÖRENEK.....	46
II. HACI HÜSREV BÖLGESİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM.....	46
III. ANKET SONUÇLARI.....	48
A- ANKETİN AMACI.....	48
B- YÖNTEM, UYGULAMA VE VARSAYIMLAR.....	48
C- ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49
1. Denekler Hakkında Genel Bilgiler.....	49
2. Aileler Hakkında Genel Bilgiler.....	51
3. Ailenin İlkokul Eğitimine ve Çocuğa Yaklaşımı.....	58
4. Öğrencilerin Yakın Çevresi İle İlişkileri.....	73
5. Öğrencinin Öğretim Yaşamı.....	87
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	95
EKLER.....	96

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
ev.	: Çeviren
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
T.S.B.D.	: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Eğitim ve aile kurumları, toplumun en önemli kurumlarından. Günümüze kadar yapıları ve işlevleri açısından değişmeler olmasına karşın, toplum için önemi değişmemiştir.

Tezimize, kültür kavramı üzerinde durarak başlıyoruz. Kültür kavramının üzerinde dururken kültürün unsurlarını açıkladık. Sonra kültür çeşitlerini; yüksek kültür-aşağı kültür, popüler kültür, alt kültür ve karşı kültür alt başlıklarıyla inceliyoruz.

İkinci bölümde ise toplumsal çevre ve eğitim ilişkisini incelerken ilk önce genel olarak eğitim kavramı üzerinde durduk. Sonra toplumsal çevre içinde eğitimin etkisini inceledik.

Genel olarak eğitim kavramını incelerken, eğitim tarzları ve eğitimin toplumsal işlevleri üzerinde durduk. Eğitim tarzlarını anlatırken, imtiyazlılar eğitimi ve fırsat eşitliğine dayanan eğitim, görenekçi eğitim ve ilme dayanan eğitimi açıkladık. Ayrıca eğitimin toplumsal işlevlerini açıklarken, toplumdaki kültürel değerlerin aktarılması, eğitimin toplumsallaştırma, eğitimin fırsat eşitliğini sağlama, eğitimin statü kazandırma işlevi ve sosyal mobilité, eğitimin ekonomik ve siyasal işlevlerini anlattık.

Toplumsal çevre içinde eğitimin etkisini aile, akran grupları ve okul alt başlıklarıyla inceledik.

Aileyi anlatırken, ailenin çeşitli özelliklerini anlattık. Aile yapısı işlevlerini, geniş aile ve çekirdek aile açısından açıkladık. Aile içi eğitim ve okul başarısına etkisini, statü yönelimli veya kişiye yönelimli aileler, okul eğitiminde ailenin yönlendirici etkisini anlattık.

Öğrencinin içinde bulunduğu toplumsal çevreden akran gruplarını; oyun gruplarını, klikleri, çeteleri ve özentî gruplarını inceledik.

Ayrıca toplumsal çevre olarak okulu incelerken, okulun özelliklerini, okulun biçimsellik ve brokratlaşmayı, okul yaşamındaki etkileşimi inceledik. Okulun toplumsallaştırma işlevini inceledik. Okul tipleri üzerinde durduk, okul ve toplumsal çevre ilişkisine göre okul tiplerini anlattık.

Üçüncü bölümde, Hacı Hüsrev bölgesi ile ilgili alan çalışmamız yer almaktadır. İlk önce, bu bölgenin sosyal yapısını inceledik. Yerini, nüfus yapısını anlattık. Ayrıca bu bölgede yaşayan insanların büyük bir kısmının çingene olarak nitelenmesi bizi çingenelerin kökenleri ilişkin varsayımlar üzerinde durmamıza neden oldu. Yine, bu bölgede yaşayan nüfusun yapısını anlatırken yerleşim düzeni ve bu bölgede yaşayan insanların geçim kaynaklarını inceledik. Bu bölgedeki farklı nüfuslar arası ilişkileri anlattık. Bu bölgedeki nüfusun dini inancı üzerinde kısaca durduk.

Ayrıca Hacı Hüsrev bölgesindeki eğitim ve öğretimin durumuna ilişkin bilgileri, burada eğitim kurumlarında görev yapan eğitimcilerden aldık. Burada yaşayan insanların yasal dışı işlerle uğraşmalarından dolayı suçluluğun yüksek olduğu bir alt kültür olmasından hareket ettik. Bu bölgenin bu yapısından kurtulmasında eğitime büyük rol düştüğü fikri bizi burada araştırma yapmaya itmiştir. Hacı Hüsrev İlkokulundaki görevimiz, bu bölgedeki eğitim kurumunun durumunu daha yakından görmemizi sağlamıştır.

Anket yaptığımız deneklerle görüşmelerimizde, aile yapılarını, ailenin eğitime yaklaşımlarını, beklentilerini, deneklerin okul eğitimini, içinde buldukları çevre ile ilişkilerini öğrendik. Bu bölgedeki aile yapılarını, okul eğitimi ile ilgili sorunları yakından izledik.

Anketimizin amacı, yöntemi, uygulaması, varsayımlarımızdan sonra anket sonuçlarımızın değerlendirilişini açıkladık. İlk önce deneklerimiz ve aileleri hakkında genel bilgiler verdik. Ailenin ilköğretim ve çocuğa yaklaşımını, öğrencilerin yakın çevresi ile ilişkileri ve öğretim yaşamı ile ilgili anket sonuçlarımızı açıklayarak yazdık.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KÜLTÜR

I. KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür kavramı; sosyal/kültürel antropolojinin yegane konusunu oluşturmaktadır. Böyle bir bilimin konusu haline gelen kültür kavramının tanımını yapabilmek pek de kolay değildir. ABD'li antropologlar Kroeber ve Kluckhohn (1952) yayınladıkları antolojide kültür kavramının 164 farklı tanımını derlemişlerdir. Bir kavramın bu kadar farklı tanımları içermesi ve uzmanların uzlaştıkları bir tanımın olmamasının nedeni kültür sözcüğüne atfedilen farklı anlamlandırmalardan kaynaklanmaktadır.

Kültür sözcüğünün çok anlamlı kullanılması belli bir ortak tanıma engellemektedir. Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür adlı eserinde kültür sözcüğüne verilen anlamları şöyle sıralamaktadır.

- 1) Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- 2) Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
- 3) Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
- 4) Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır⁽¹⁾.

Bu kadar farklı anlamlandırma bizi genel kabul görmüş bir tanıma götürmemektedir. Bu farklı anlamlandırmaları daha net anlamak için kültür kavramının geçirdiği evreleri inceleyelim.

Kültür sözcüğü latince *colere* (cultura)'den gelmektedir. *Colere*; sürmek, ekip - biçmek anlamındadır. 17. yy'a kadar *culture* sözcüğü bu anlamda kullanıldı. Bu tarihten sonra Voltaire; bu sözcüğe insan zekasının gelişmesi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamını katmıştır. 20. yy'ın başlarında İngilizler ve Fransızlar kültür kavramı yerine, uygarlık (*civilisation*) kavramını tercih etmişlerdir. Bu dönemde İngilizler ve Fransızlar; bilimde, felsefede, endüstride ileri durumdadırlar. Bu nedenle uygarlık kavramını; vahşiliğin, barbarlığın karşıtı olarak kullanmışlardır. O dönemde kendilerini daha geride kabul eden Almanlar ise kültür kelimesini tercih etmişlerdir⁽²⁾.

Uygarlığın; vahşiliğin, barbarlığın karşılığında kullanılması, kültürün ise uygarlığın entelektüel yanı olarak görülmesini, sosyal bilimcilerin toplumları sınıflandırmasında da görmekteyiz. Örneğin; L.H. Morgan, toplumları geçirdiği evreler açısından tarihi; Vahşi dönem, Barbarlık dönemi, Uygarlık dönemi diye üçe

⁽¹⁾ Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, Ankara 1984, s. 95.

⁽²⁾ B. Güvenç, Aynı Eser, s. 96.

ayırır. Aynı bakış açısı yine antropologlarca da; ilkel toplum ve uygar toplum ayrımı yapılmasıyla kendini göstermiştir.

Daha sonra ise, uygar-vahşi, barbar karşıtlığından vazgeçilip, uygarlık ve kültür kavramları bütün toplumlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu bakış açısını en açık şekilde Alfred Weber'de görmekteyiz. Weber; uygarlık kavramını, bilimsel teknik bilgi, doğanın kontrol altına alınması olarak değerlendirirken, kültür kavramıyla da, sanatsal, felsefi ürünleri anlatmaktadır.

Bu gelişmeler doğrultusunda kültür; sosyal antropolojinin en temel konusu konumuna gelmeye başlamıştır. Malinowski'de kültürü; toplumların parçalarının, kurumlarının işlevlerini daha iyi anlamamız için bütünleyici bir tüm olarak görmüştür. Ona göre; bir toplumda, bir kurumun işlevlerini daha iyi anlamak incelemek için o toplumun kültür bütününe bilmek gerekir. Malinowski'nin bu yaklaşımından sonra, İngiliz antropolog R. Firth; kültür, sosyal yapı ayrımı üzerinde durmuş ve bu iki kavramı birbirinden ayırmıştır. Toplumsal yapıyla, aynı toplum içinde yaşayan bireyler arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin formunu, kültürle ise; kuşaktan kuşağa geçen aktarılan maddi- manevi kaynak ve bilgileri ifade etmiştir⁽³⁾.

Kültür ve uygarlık konusunda Bottomore'da, bu gelişmeler ve görüşler doğrultusunda, bu kavramları şöyle tanımlamaktadır. Ona göre kültür kavramı "toplumsal hayatın, bireyler arasındaki fiili ilişkilerden ve ilişki biçimlerinden ayrı olarak, düşünsel yanlarını ifade etmektedir"⁽⁴⁾. Uygarlık kavramını ise, "Birden fazla toplumlardan, belirli bazılarına özgü, özdeş ve temel önemde kültürel öğelerden oluşmuş bir kültür karmaşıklığı"⁽⁵⁾ olarak ifade etmiştir.

Bottomore'da olan, kültür ve uygarlık ayrımını Ziya Gökalp'de de görmekteyiz.

Ziya Gökalp; Durkheim sosyolojisinden çok etkilenmesine karşın kültür ve medeniyet (uygarlık) ayrımını Alman sosyolojisinden almıştır⁽⁶⁾.

Ziya Gökalp medeniyeti şöyle ifade ediyor: "Fertlere, mensup oldukları içtimai zümrenin telkin ettiği tarz-ı idrak ve amellere (anane) denir. Mazideki menseileri itibariyle birbirine merbut ananelerin hey'et-i mecmuasına medeniyet denilir. Ananeler müteaddit milletler arasında müşterek olduğu için (medeniyet) beynelmilel bir mahiyeti haizdir"⁽⁷⁾.

Kültürü ise "kültür yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür"⁽⁸⁾ diye tanımlamıştır.

(3) T.B. Bottomor, Toplum Bilim, Ankara 1977, s. 135-137.

(4) T.B. Bottomor, Aynı Eser, s. 138.

(5) T.B. Bottomor, Aynı Eser, s. 138.

(6) H. Yıldırım Celkan, Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi, İstanbul 1990, s. 38.

(7) H.Y. Celkan, Aynı Eser, s. 39.

(8) Amiran K. Bigiseven, Genel Sosyoloji, İstanbul 1974, s. 16.

Yukarıda gördüğümüz gibi ilk önceleri kültür kavramı ile uygarlık içiçe geçmiş kavramlardı. Çünkü; kültürü, bilim alanındaki gelişmeler olarak anlamlandırma sözkonusuydu. Bu kavramların farklı olduklarını ve farklı tanımlanmalarını Bottomore'da ve Ziya Gökalp'te gördük.

Amiran Kurtkan Z. Gökalp'in düşüncesine paralel olarak kültürü "İnsanın insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan çevresini ifade eder"⁽⁹⁾ şeklinde tanımlamıştır.

Mustafa Erkal'da Sosyoloji adlı eserinde kültürü şöyle tanımlar. "Kültür; bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi, insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün kabiliyet ve alışkanlıklarında içine alan bir bütündür"⁽¹⁰⁾.

Kültür bizce; bir topluma ait, insan tarafından yaratılmış, örf, adet, gelenek, görenek, kısaca yaşam tarzını ifade etmekle birlikte gözle görülebilen, maddi unsurları da içermektedir.

Kültürün bu tanımlarını verdikten sonra kültürün maddi ve manevi unsurları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

II. KÜLTÜRÜN UNSURLARI

Kültürün iki vechesinin olduğunu söyleyen Amiran Kurtkan kültürü maddi kültür, manevi kültür diyerek ikiye ayırmıştır. Ona göre maddi kültür; "Yapılarımız, tekniklerimiz, yollarımız, istihal ve ulaştırma vasıtalarımız gibi gözle görülür maddi unsurlardan ibaret ve kendi eserimiz olan çevre şartlarımızdır"⁽¹¹⁾.

Görüldüğü gibi Ziya Gökalp'in medeniyet diye isimlendirdiğine, Amiran Kurtkan maddi kültür demiştir. Ziya Gökalp'in hars terimiyle ifade ettiği, bir milleti millet yapan, diğer toplumlardan ayırt edilmesini sağlayan örfler, adetler, ortak davranış ve tutumlarında manevi kültür olarak ifade etmiştir.

Amiran Kurtkan'a göre 20. yy'la birlikte kültür emperyalizmi olgusu geniş ölçüde yaşanmaya başlanmıştır. Mevcut kültüre başka bir kültürün değer ve normlarının sokulmaya çalışılması veya bir sosyo ekonomik sistemden başka bir sosyo ekonomik sisteme geçilmeye çalışılması iki vetire ile sözkonusudur. Bunlar "alıştırma" ve "telkin"dir. Alıştırma; daha çok farkedilmeksizin o kültüre ait değer ve normların, adetlerin, geleneklerin kötülenmesi yolu ile yapılır. Telkin ise, alıştırmamanın başarılı olması durumunda uygulamaya geçer. Aleni bir şekilde kültürel değerlerin

⁽⁹⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., s. 16.

⁽¹⁰⁾ Mustafa Erkal, Sosyoloji, İstanbul 1991, s. 111.

⁽¹¹⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 16.

değişimi için tedbirler alınır. Telkin'in hayata geçmesinde eğitim kurumlarının önemli rolü vardır⁽¹²⁾.

Mustafa Erkal'da, Amiran Kurtkan'da gördüğümüz gibi, kültürü; maddi ve manevi olarak ikiye ayırmıştır. Erkal'a göre canlılığını koruyan bir manevi kültür, maddi kültürün de gelişmesini sağlar. Manevi kültürün yıpratılıp yok edilmesine, bağımsızlığın ortadan kaldırılmasına rağmen, emperyalist ülkelerden maddi kültür unsurlarının alınması hiçbir şey ifade etmemektedir⁽¹³⁾. Ona göre "alınacak maddi kültür unsurları, sosyal ihtiyaçlara cevap verir nitelikte olmalı, alıcı durumundaki kültürün değerleriyle taban tabana zıt bulunmalıdır"⁽¹⁴⁾. Mustafa Erkal'da; Ziya Gökalp'in kültür-medeniyet ayrımındaki medeniyetin (maddi kültür) beynelminel olmasından hareketle; manevi kültürün, maddi kültür unsurunu kendine uydurup, şekil vermesi yetenekte olması gerektiğini söylemiştir⁽¹⁵⁾.

Şimdi bu çalışmada temel kavramlardan olan alt kültürün açıklanabilmesi için, kültür çeşitleri üzerinde duralım.

III. KÜLTÜR ÇEŞİTLERİ

Çalışmamızın ana kavramlarından biri olan alt kültür kavramını açıklarken yüksek kültür-aşağı kültür, popüler kültür, kitle kültürü kavramları üzerinde de durma gereğini hissediyoruz.

Bunun nedeni ise; bu kavramların iç içe geçmiş, zaman içinde birbirine dönüşebilen kavramlar olduğu düşüncesindeyiz. Örneğin alt kültüre ait bir unsur zamanla popüler kültür alanına girebilir, onun bir unsuru haline dönüşebilir. Bugün çingene diye nitelendirilen insanların kullandığı konuşma tarzları, çeşitli şarkı ve türkü söyleme biçimleri kitle iletişim araçları sayesinde toplumun geneline yayılmaya başlamıştır. Böylece alt kültürlerle ait bu unsurların popüler kültür alanına girdiğini görüyoruz.

Şimdi bu kavramları kısaca incelemeye çalışalım.

A- YÜKSEK KÜLTÜR - AŞAĞI KÜLTÜR

Aşağı kültür - yüksek kültür ayrımı Radnoti'ye göre 19. yy Alman romantizminden kaynaklanan modern döneme ait bir ikilemdir. Ona göre modern öncesinde de alçak sanat-yüksek sanat ayrımı vardı. Ama bu ayrım modern çağdaki gibi tüketici pazar soyutlamasına dayanmıyordu. Örneğin Aristoteles sanatı vatandaş-

(12) A.K. Bilgiseven, a.g.e., s. 16.

(13) Mustafa Erkal, a.g.e., s. 118.

(14) M. Erkal, Aynı Eser, s. 118.

(15) M. Erkal, Aynı Eser, s. 118.

köle sanatları şeklinde ayırmıştır. Burada evrensel olan bir sanat anlayışı yerine, sanatlar anlayışı oluşturulmuş olmaktadır⁽¹⁶⁾.

Radnoti; Schelling'in estetik ürünleri ve sıradan sanatsal ürünler ayırımını şöyle anlatır; estetik yaratıcı yaratısını, duygusal zevk, fayda ve ahlaktan bağımsız olarak kendi tabiatından hareketle oluşturur. Romantik dönemde sanat, evrensel bir kavram haline gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte pazar mekanizmasının kışkırtmasına, burjuva hayatına direnen, kendi sezgi dünyasından hareket eden, verili dünyaya hayır diyen sanatçı gerçek sanatçıdır. Böylece sanayileşme ve pazar ekonomisiyle birlikte yüksek sanat ve endüstrileşmiş sanat yani, kitle üretimiyle oluşan kültür karşı karşıya gelmiştir.

Frankfurt okulu, özellikle Horkheimer ve Adorno 1930'larda Amerika'ya göç ettikten sonra, geliştirdikleri düşüncelerinde gerçek sanatın özgürleşmeci, pazar ekonomisi etkisi altında olmayan yüksek sanatın olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre, kitle kültürü popüler kültür alanı üretim koşullarının belirlediği, egemen kültür tarafından güdümlü yönetilen bir alandır⁽¹⁷⁾.

Kültürü bir yaşam tarzı olarak görmeyen bu yaklaşımlar, kültürün manevi yönüyle ilgilenmiş, kültürü yalnızca sanat ürünleri olarak değerlendirmişlerdir.

Ayrıca, popüler kavramını tanımlama biçimleriyle de, sanayileşmeyle birlikte modern toplumlardaki kültürü, yüksek kültür - aşağı kültür diye ayırmışlardır.

Şimdi popüler kavramının farklı anlamlandırılması doğrultusundaki, popüler kültür, kitle kültürü kavramları üzerinde kısaca duralım.

B- POPÜLER KÜLTÜR - KİTLE KÜLTÜRÜ

Popüler kavramı günümüzde yaygın olarak iki anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlam, Stuart Hall'un ticari bir anlam olarak gördüğü *yaygın olarak beğenilip tüketilendir*. İkinci anlamı ise 18. yy.'da Herder'e kadar giden *halka ait* anlamına gelen antropolojik anlamdır. Özellikle birinci tanımda, popüler kavramından verilen anlam kültürü yüksek veya aşağı olarak, ayırmışturmanın temelini oluşturmuştur⁽¹⁸⁾.

Popüler kültüre, yaygın olarak beğenilip tüketilen anlamında yaklaşan Frankfurt Okulu temsilcilerinin iddia ettikleri gibi, güdümlü yönetilen bir alan olarak gören olumsuz bakış açısına karşılık bu kavrama olumlu bakış açıları da vardır.

Popüleri *halka ait* anlamında kullanan yaklaşımlar popüler kültüre genelde olumlu bakmışlardır. Bu yaklaşım biçiminde esas olan halkın istek ve

⁽¹⁶⁾ Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencabay Arabeski*, İstanbul 1994, s. 62-63.

⁽¹⁷⁾ M. Özbek, *Aynı Eser*, ss. 66-67.

⁽¹⁸⁾ M. Özbek, *Aynı Eser*, s. 76.

ihtiyaçlarıdır. Elit bir azınlığın ürettiği yüksek kültüre karşılık halkın beğenerek tükettiği popüler kültür daha üstündür. Örneğin, Leslie Fiedler, popüler kültürü sıradan insanın eğlencelerinin yüksek kültüre karşı çıkararak olumluyor⁽¹⁹⁾.

Bilindiği gibi kitle kültürü 19. yy sonlarında kapitalizmin gelişmesi sonucu meydana gelen, kitlesel üretim koşullarında oluşan kültürdür. Popüler kültür ile kitle kültürü kavramlarını aynı anlamda kullanan yaklaşımlar, modern toplumda tek bir kültürün olduğunu ileri sürerler. Burada da sanatı bunun dışında bırakırlar⁽²⁰⁾.

Kültürü bir yaşam tarzı olarak gördüğümüzde, bunun her toplumda farklılaşması olasıdır. Bu açıdan baktığımızda ekonomik gelişme ve sanayileşmenin her toplumda farklı tesirleri olması da doğaldır.

Meral Özbek eserinde popüler kültür ve kitle kültürü kavramlarını anlatırken Stuart Hall'ın popülerin iki farklı anlamını içeren yaklaşımından bahsetmek istiyoruz.

S. Hall popülerin yaygın anlamına yaslanan; popüler kültürün tamamen egemen kültür tarafından güdümlü yönetilen bir alan olarak gören yaklaşıma karşılık, bu alanın tamamen alternatif ve egemen kültürün etkisi dışında, bütünlüklü bir alan sayan, popüler'in 'halka ait' anlamından yola çıkan görüşlere de karşı çıkıyor. S. Hall'a göre popüler kültür alanı ne tamamen güdümlü yönetilen bir alandır, ne de tamamen egemen kültürün güç alanının dışında alternatif bir kültür alanıdır. Burada gözardı edilen S. Hall'e göre kültür ve iktidar ilişkisidir.

S. Hall'ın popüler'in 'halka ait' bir diğer eleştirisi, bu tanımın neredeyse sınırsız bir biçimde genişleyebilecek, betimleyici bir içerik (envanter) tanımı olarak kullanılması üzerine. Halkın yaptığı hemen hemen herşey pul toplamaktan, güvercin sevmeye kadar, bu tanımın içine girebilir. Bu nedenle problem sonsuz listede betimleyici olmayan bir biçimde "popüler kültür"ü "popüler olmayan" kültürden ayırt edebilmektir. Böylelikle "popüler"i salt "çoğunluk" olduğu için yücelten görüşleri de eleştirmiş olan Hall'a göre bu açıdan analitik ayırım popüler kültür envanter listesinin kendisinde değil "halka ait olan" ile "ait olmayan" anahtar karşıtlığından kaynaklanıyor. Yani bu anlamda "popüler"i yapan prensip, seçkin yada hakim merkezi alan ile çevrenin (bağımlı sınıfların) kültürü arasındaki gerilimler ve karşıtlıklardır. Kültür alanını "popüler" ve "popüler olmayan" arasında sürekli olarak inşa eden, bu karşıtlıktır. Ancak, bu karşıtlıklar, salt betimleyici bir biçimde kurulmaz. Çünkü her katagorinin içeriği dönemden döneme değişir. Popüler biçimler kültürel değer açısından kıymetlenebilir, kültürel asansörün tepesine çıkıp kendilerini karşı tarafta bulabilir. Başka şeyler yüksek kültürel değerlerini kaybedip, popüler alanın içine mal edilerek, bu süreç içinde dönüşebilir⁽²¹⁾.

(19) M. Özbek, Aynı Eser, ss. 81-85.

(20) M. Özbek, Aynı Eser, ss. 88-89.

(21) M. Özbek, Aynı Eser, ss. 82-86.

Ünsal Oskay, popüler kültür-kitle kültürü kavramlarını ele alırken, kültürü bir yaşam tarzı olarak görmüştür. Ona göre toplumlarda bir insanın bir insanı aletleştirmesiyle birlikte başlayan efendi ve köle ilişkisi farklı iki kültür oluşturmuştur. Bunlar efendinin kültürü, kölenin kültürüdür. Toplumda egemen olan (dominant) efendinin kültürüdür. Ona göre doğu toplumlarında kültürün daha çok döngüsel hayat anlayışı, kulluk düşüncesidir. Yaşamı değiştirme çabası yoktur. Batı toplumlarında ise bu anlayış 18. yy sonlarına doğru aşılmıştır. Buna da örnek olarak, folk anlatı tarzının batıda 15. yy'a kadar yalnız masal, sonra ise Cervantes'lerle, Dante'lerle, Shakespeare'lerle realiteyi onaylamayan, topluma yeni değerlerle birlikte dominant kültürü yargılayan roman, drama gibi anlatı tarzının oluşumunu görmüştür. Doğu toplumlarında ise realiteye karşı çıkmayan, realiteyi onaylayan masal anlatı tarzı vardır. (18. yy'a kadar) Keloğlan padişahın kızını alır ve mutlu olur⁽²²⁾.

Ünsal Öskay'a göre 16. ve 17. yy'da batıda folk kültürün o yenilemeci, döngüsel hayat anlayışı ile sınırlı olmayan kentte ve kentli yaşamdan kaynaklanan bir kültür ortaya çıkmıştır. Buda popüler kültürdür. Ona göre "tecimsel kapitalizm feodal toplumdaki sınırlı üretkenliği olan esnaf üretimini demode hale getirdikçe batı toplumlarında folk kültürü yerine kentlileşen halkın popüler kültürüne geçilmiştir"⁽²³⁾.

Doğu toplumlarında ise bu böyle olmamıştır. Ancak 19. yy ortalarına doğru dışa bağımlı, devlet koruyuculuğu altında kapitalizm oluşturulmaya başlanmıştır. Osmanlı toplumu açısından eğitimin, müzikte çalgıların standartlaşması, sultaniye ve mülkiyelerin kurulması, hukukta laikleşmeye doğru gidilmesiyle Ünsal Oskay'a göre, popüler kültür gelişmeden, kitle kültürüne geçilmiştir.

Ona göre kitle kültürü ise; burjuvazinin tarihin en ileri sınıfı olarak hayatta gerçekleştirdiği büyük dönüşümlerden sonraki tutuculaşmasıyla birlikte ortaya çıkan siyasal ve kültürel bir tercihin ürünüdür⁽²⁴⁾.

Ahmet Oktay ise; Türkiye'de Popüler Kültür adlı eserinde popüler kültürün gündelik yaşamın, yapay mutluluklar, üretken yanlış bilinçlilik içeren, güdülüp yönetilen ve son kertede iktidarın hegemonik kültürü tarafından belirlendiği; gibi yaygın bakış açısına değindikten sonra, o da S. Hall gibi Althusser'in ideolojinin bir pratik olduğu düşüncesinden hareketle bu alanın tamamen yanlış bilinçlilik içeren, güdülüp yönetilen bir alan olmadığı düşüncesindedir. Popüler kültür ürünlerinin gerçekliğe ilişkin doğru sezgiler ortaya koyma yetenekleri olduğu görüşündedir⁽²⁵⁾. "Bu yüzden, popüler ürünleri yanlış bilinç anlamın ideolojik saymak, 'ihtiyat payını' elden bırakmak demektir. Sınıflı toplumda kültürel görüngüler, son kertede egemen

(22) Ünsal Oskay, Batı ve Doğu Toplumlarında, Folk Kültürü, Kitle Kültürü, Popüler ve Özgürleşim Beklentisini Dile Getiren Karşı Kültür, Varlık Dergisi 1992, ss. 2-6.

(23) Ü. Oskay, Aynı Eser, s. 6.

(24) Ü. Oskay, Aynı Eser, s. 6.

(25) Ahmet Oktay, Türkiye'de Popüler Kültür, İstanbul 1995, ss. 23-24.

sınıfın düşüncelerinde üst-belirleniyor olsalar bile sömürülen ve yönetilen kesimler (sınıflar) yine de kendi umut ve öfkelerini dile getiren ürünler vermeyi de, bu umut ve öfkeyi hem popüler kültüre, hem üst kültüre sızdırmayı da başarırlar. Ancak bu sızmadaki manipülatif yan, sürekli olarak ortaya çıkarılması gereğini ortaya çıkarır⁽²⁶⁾.

Popüler kültür ve kitle kültürü kavramlarına ait bu bakış açılarından sonra modernleşme konusundaki düşünceler üzerinde de kısaca duralım.

Bu konuda Meral Özbek'in kitabında Gusfield ve Mariot'un görüşleri bizim için ilgi çekicidir.

Gusfield'e göre gelenek, statik bir yapıya sahip değildir. Ona göre gelenek, günün ihtiyaç ve özlemlerine karşılık verecek niteliktedir. Bugünün eylemlerini meşrulaştırmada kaynak oldukça gelenek bir ideoloji olur⁽²⁷⁾. Gusfield'in düşüncelerini anlatırken M. Özbek şunları ifade eder: "...modern olarak tanımlanan nitelikler, aslında geçiş toplumlarının ideolojik tarihlerine göre seçilmiş bir 'yapıntıya' aittir. O toplumun erişmek istediği kimliği yansıttığı ve bunu bir eylem programına döndürdüğü ölçüde 'modernlik'de bir ideoloji haline dönüşür"⁽²⁸⁾.

Bu açıdan M. Özbek geçiş toplumlarında "modern olmak" ve "geleneği koruyarak sürdürmek" siyasetlerinin önemli ideolojik yanıtlar olduğunu söylemiş, ama bu yanıtların her zaman birbiriyle çelişen yanıtlar olmadığını belirtmiştir. Gelenekselliğin canlandırılmasıyla da modernlik arayışı mümkün olmaktadır.

Bu noktada Marriot ise, ulusal kimliğin oluşturulması, ulusal bütünlüğün sağlanmasında, geleneğin yeniden canlandırılmasında "büyük geleneğe" sahip ulusların daha başarılı ve şanslı olduğunu savunmuştur.

Marriot buradan hareketle Hindistan gibi büyük geleneğe sahip olmayan ülkelere göre, ulusal kimlik ve ulusal bütünleşmeyi sağlamada daha şanslı olduklarını söylemiştir⁽²⁹⁾. "Ancak her iki gruptaki ülkeler açısından asıl önemli olan, ulusal bütünleşmeyi sağlamak için her toplumsal kesimi bağlayacak uygun kültürel düzeyin (kodlar, semboller, değerler) seçilmesidir. Bu ise özellikle etnik, dinsel, kültürel, sınıfsal ayrımların olduğu toplumlarda, bu çeşitli grupların geleneklerine hitap edebilecek çoğulcu ve birleştirici kültürel siyaset gerekiyor"⁽³⁰⁾.

⁽²⁶⁾ A. Oktay, Aynı Eser, s. 24.

⁽²⁷⁾ M. Özbek, a.g.e., s. 38.

⁽²⁸⁾ M. Özbek, Aynı Eser, s. 38.

⁽²⁹⁾ M. Özbek, Aynı Eser, ss. 38-39.

⁽³⁰⁾ M. Özbek, Aynı Eser, s. 40.

C- ALT KÜLTÜR - KARŞIT KÜLTÜR

Bu kavramı en kısa ve basit ifadeyle tanımlamak istenildiğinde "toplum içinde cemaat olarak" tanımlanabileceğini, Tanıl Bora Dick Hebdige'in *Gençlik ve Alt Kültürler* adlı kitabına yazdığı önsöz de söylemiştir⁽³¹⁾. Ona göre alt kültür; "Egemen toplumsal - siyasal düzenin, toplumsallaş(tır)ma normlarının ve ilişkilerinin dışında, kendi toplumsal normlarıyla yaşayan, farklı (kendine özgü) bir ahlakı, iletişim biçimini, barınma, eğlenme tarzını, sanatsal faaliyeti... kısaca kültür adına farklı (kendine özgü) bir bütünlüğü yeniden üreten bir topluluk, bir toplumsal ilişkiler sistemi..."⁽³²⁾ dir .

Önder Şenyapılı altkültür kavramına, üretim ilişkileri ve bunun sonucu olarak meydana gelen toplumsal sınıflar açısından bakmıştır.

Önder Şenyapılı'ya göre üretim ilişkilerindeki farklı konumları sonucu birey ve topluluklarda farklı yaşam biçimleri ve buna bağlı olarak da, farklı bilgi birikimleri oluşmaktadır. Üretim ilişkilerindeki köklü değişimler yaşanmadıktan sonra farklı yaşam bilgisinde de değişimler oluşmaz⁽³³⁾. Önder Şenyapılı bu noktadan sonra alt kültürü şöyle ifade etmiştir: "Üretim ilişkilerine bağlı olarak, toplumdaki sınıfların kendilerine özgü kültürü oluşmaktadır. Bu ayrımlı kültürler 'alt kültür'ler diye adlandırılmaktadır"⁽³⁴⁾.

Önder Şenyapılı alt kültürü böyle ifade ettikten sonra, toplumdaki ayrılaşmanın sonucu oluşan kültüre sınıfsal kültür, coğrafik özelliklere, bölgesel, kırsal ve kentsel yaşantıya göre oluşana ise ekolojik kültür diyerek, alt kültürleri ayırmıştır. Ona göre bu alt kültürler arasında yoğun ilişkiler vardır. Buna rağmen her alt kültür kendini var eden temel özelliği korumaktadır. Önder Şenyapılı'ya göre bu ayrılaşma ve farklılıklar bir ulusun kültürel zenginliğidir⁽³⁵⁾.

Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* adlı kitabında kültürün sınırlarının belirsizliğinden söz ederken kültür kavramının birçok ülkeyi içine alabileceği gibi (doğu kültürü, batı kültürü, akdeniz kültürü) bir ülkenin milli sınırları içinde çok farklı kültürlerde olabileceğini söylüyor. Bu noktada Bozkurt Güvenç, bir ülkenin milli sınırları içindeki farklı kültür bölgelerini alt kültür olarak görmüş ve genel olarak bir tanımlamada bulunmuştur. Alt kültürü, milli sınırlar içindeki farklı birim ve sentezler olarak değerlendirmiştir⁽³⁶⁾. Ona göre "alt kültürler, bazı kültürel özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar; farklı sentezlere doğru yönelirler. Kalkınma ve modernleşme çabaları, ulusal sınırlar içindeki farklı alt kültürleri (kültür bölgelerini) milli bir

(31) Dick Hebdige, *Gençlik ve Alt Kültürleri*, Çev. Esen Tarım, İstanbul 1988, s. 5.

(32) D. Hebdige, *Aynı Eser*, s. 5.

(33) Önder Şenyapılı, *Toplum ve İletişim*, Ankara 1981, s. 36.

(34) Ö. Şenyapılı, *Aynı Eser*, s. 36.

(35) Ö. Şenyapılı, *Aynı Eser*, s. 37.

(36) B. Güvenç, a.g.e., ss. 115-116.

senteze doğru götürürken; kalkınmanın sebep olduğu nüfus hareketleri, kentleşme, endüstrileşme, tabakalaşma ve sınıflaşma eğilimleri kültürel birimlerin sınırlarını sürekli olarak değiştirir, birleştirir ve ayırır⁽³⁷⁾. Bozkurt Güvenç'e göre modernleşmenin yol açtığı kültürel benzeşme ve ayrışma iç içe işleyen bir süreçtir.

The social science ansiklopedisi alt kültür kavramını; yaygın anlamda, toplum içindeki farklı kimlik, özel ilgi ve dünyalara sahip birey, grup, toplulukların ait oldukları toplumdan ayırt etmek için kullanılan bir olgu olarak tanımlamaktadır⁽³⁸⁾.

Daha sonra bu tanımın yetersizliği belirtilerek şu açıklamalar yapılmıştır. Alt kültürü karakterize eden unsur aynı kategoriye dahil olan veya aynı davranışta bulunanların kendi aralarındaki paylaşılan değerlerin; kimliğin ağırlığıdır. Bu ağırlık, paylaşım belli kategoriye giren bireylerin, içinde buldukları toplumun diğer bireyler arasındaki toplumsal mesafe ile artar. Örneğin; saç rengi insanları tarif etmede önemli bir etmen olmasına karşılık, toplumsal ayrımın bir toplumsal dayanağı değildir.

Alt kültürler daha ziyade büyük toplumlar içinde var olurlar. Alt kültürleri; ait oldukları toplumdaki statülerini, gelişimlerini, onu belirleyen paylaşılan değer ve ilişkinin niteliği belirlemektedir. Bu paylaşılan değer ve ilişkinin niteliği; o alt kültürü, ait olduğu toplum tarafından sadece farklı olarak değerlendirilip kayıtsız kalınmasına veya sapkın olarak değerlendirilip olumsuz karşılanmasına neden olabilir. Genel kültüre zıt değerlere sahip alt kültür, karşıt kültürü oluşturur. Bilinmeyene ve sapkın olana, güvensizlik ve korku duyulması baskın toplumu, alt kültürü toplum dışına itmeye, reddetmeye götürür. Alt kültüre ait üyelerinin bir takım davranışları, deneyimleri ve tanımlamaları o alt kültür açısından güçlü belirleyici etkiler bırakır.

Farklı görülen, gittikçe kendi kaynaklarına doğru itilen, kendi değer, inanç, rol ve statü sistemlerini geliştirenler arasında karşılıklı bir etkileşim döngüsü harekete geçebilir. Örnek olarak suçlu ve aşağı tabaka alt kültürlerini, dini tarikatları ve diğer toplum dışı grupları gösterebiliriz⁽³⁹⁾.

Dick Hebdige, kültürün her bölümünün bir semantik (Anlambilim) değer taşıdığını belirterek gençlik alt kültürlerini incelemiştir. Ona göre "...eşyalara günlük hayatta simgesel olarak yeniden sahip olunabilir ve bu eşyaları ilk kez üreten gruplar onlara örtük muhalif anlamlar yükleyebilirler"⁽⁴⁰⁾. Bu da ona göre toplumdaki konsensusu bozabilir. Çeşitli nesnelere muhalif anlamlar yükleyen grupların bu karşı koyuşu, toplum içinde giderilemeyeceği gibi, bütün içinde de özümsemez. İşte bu noktada Hebdige göre alt kültürler oluşur. Özellikle gençlik alt kültürlerinin oluşumunu savaş sonrası toplumdaki konsensusun bozulmasının sonucu olarak görür.

⁽³⁷⁾ B. Güvenç, Aynı Eser, ss. 115-116.

⁽³⁸⁾ Adam Kuper-Jessica Kuper, The Science Encyclopedia, Boston 1985, s. 839.

⁽³⁹⁾ A. Kuper-J. Kuper, Aynı Eser, s. 839.

⁽⁴⁰⁾ D. Hebdige, a.g.e., s. 20.

Ona göre bu gençlik alt kültürlerinin başkaldırıları daha çok üslupta, işaretler düzeyindedir. Örneğin; punkların saçlarını farklı kesmeleri, toplumdaki diğer insanlardan farklı giyinmeleri, okul eğitimini reddetmeleri gibi.

Ona göre gençlik alt kültürleri genellikle gönüllü olarak, bilinçli bir tavır alma şeklinde oluşan alt kültürlerdir⁽⁴¹⁾. Bizde bu tür gönüllü ve bilinçli olarak kurulan ve egemen kültürün değerlerine zıt değerlere sahip, alt kültürleri karşıt kültür olarak değerlendiriyoruz.

Alt kültürü ise bu tanımlamalar ışığında toplum içinde, kendine özgü normları değerleri, yaşam tarzları ve ilişkiler sistemi olan bir topluluk olarak tanımlayabiliriz.

Özellikle Hacı Hüsrev'de yaşayan insanların büyük bir kısmının çingene diye isimlendirilmesi bizi alt kültür kavramına girmemizi gerekli kılmıştır.

Hatta Hacı Hüsrev denilen bölgede yaşayan insanlara, toplumdaki diğer insanların bakış açıları genellikle olumsuz olmuştur. Daha çok suçlu insanlar olarak görülmüş korkulmuş ve dışlanmışlardır. Bu dışlama o bölgede yaşayan insanların daha çok içine kapanıp, suç içeren davranışlara yönelmelerine neden olabilir. Ayrıca bu dışlanma duygusu, o alt kültüre, toplumun egemen kültürüne karşı değerler üretmesine neden olabilir. Örneğin; hırsızlığın kendi içlerinde normal geçim kaynağı sayılması gibi.

Bizim araştırmamıza konu olan Hacı Hüsrev bölgesi de toplum dışına itilen, suçlu alt kültürler için bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür suçlu alt kültürlerin yapısından kurtulmasında eğitimin büyük rolü düşüncesi, bizi toplumsal çevre ve eğitim ilişkisini incelemeyi gerekli kılmıştır.

⁽⁴¹⁾ D. Hebdige, Aynı Eser, ss. 20-21.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL ÇEVRE VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

I. GENEL OLARAK EĞİTİM

Çeşitli eğitimciler eğitim kavramını farklı tanımlamışlardır. Bunun nedeni ise, eğitim kavramını tanımlamalarında farklı amaçlardan hareket etmeleridir. Şimdi kısaca bu tanımlamaları inceleyelim.

A- EĞİTİM KAVRAMI

Eğitim kavramına geniş ve dar anlamda ki farklı bakış açılarıyla çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Geniş anlamda ki tanımlamada eğitim; doğanın ve toplumsal kurumların, bireyin kişiliğinin ve zeka gelişimi üzerindeki etkisi olarak ifade edilmiştir. Burada bireye toplumsal kurumların etkileriyle birlikte, iklim, coğrafi koşulların etkisi ve ayrıca tecrübe yoluyla öğrendiğimiz bilgilerde eğitimin içinde yer almaktadır.

Eğitimin dar anlamda tanımlanması, eğitim kurumlarının birey üzerinde doğrudan doğruya yaptığı tesiri içermektedir. Bu tanımlamada doğal ve toplumsal çevrenin tesiri yer almaktadır. Oysaki insan içinde bulunduğu doğadan etkilenip, onu kendi isteğine göre değiştirmek istediği, elde ettiği bilgi birikimini, deneyimini genç kuşaklara aktarma eğilimi vardır. Bu süreç, her zaman işleyen dinamik bir süreç olarak yaşanmıştır ve yaşanacaktır. İnsanın içinde bulunduğu çevreden hoşnutsuzluğu gidermek için yaptığı çalışmalar (teknik ilerlemeler, keşifler v.s.) sahip olduğu kültürel sosyal mirası zenginleştirmesine neden olmaktadır. O halde eğitim yoluyla yapılacak tesirler; çevreyi (doğa ve toplumsal) değiştirecek ve bunun sonucu olarak kültürel sosyal mirası zenginleştirecek yetenekteki fertlerin yetiştirilmesinde bunun yöntemini, bilgi birikimini verecek, insandan insana vuku bulan tesirlerdir⁽⁴²⁾.

Eğitim yoluyla yapılacak tesirlerin amacı konusunda farklı düşünceler vardır. Çeşitli düşünürler eğitimin amacını farklı değerlendirip eğitimi de farklı tanımlamışlardır. Örneğin; Kant'a göre eğitimin amacı insanı mükemmellik vasıflarıyla donatmak olduğu halde, Spencer'a göre, en iyi hayat koşullarını sağlamaktır. Durkheim'a göre de her zaman ve mekanın kendine özgü bir eğitim tipi vardır. İdeal, her zaman için geçerli bir eğitim tipi yoktur. Eğitimin amacı toplumdan topluma değişmektedir. Ortaçağ'da eğitimin dini, Rönesans'ta ise laik olmasını

⁽⁴²⁾ A.K. Bilgiseven, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul 1987, ss. 14-15.

eleştirmek doğru değildir. Ona göre eğitimin amacı, zamana ve mekana değişeceği gibi toplumdan topluma da değişmektedir⁽⁴³⁾.

Bütün bu farklılıklar nedeniyle eğitimin ortak bir tanımının yapılmasının zor olmasına rağmen genellikle kullanılan tanımlar şunlardır:

"Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır".

Bir eğitimci eğitimi şöyle tanımlamıştır: "Bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir".

Günümüzde kullanılan bir eğitim yaklaşımı ise eğitimin; bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi içine alan toplumsal süreç olarak görülmesidir⁽⁴⁴⁾.

Biz de bütün bu tanımlamalar ve açıklamalar doğrultusunda eğitimi; bireyin kişiliğinden hareketle, bireyin kişiliğinin geliştirilmesine yardım eden ve onu yetişkin yaşamına hazırlayan gerekli bilgi, beceri ve davranış değişikliklerinin yaratıldığı bir süreç olarak ifade ediyoruz.*

B- EĞİTİM TARZLARI

Eğitim tarzı ile toplumun kültürü arasında yakın ilişkinin olduğunu söyleyen A.K. Bilgiseven eğitim tarzını "... muayyen bir kültür modeli içerisinde, o kültürün imkan verdiği (iktisadi ve siyasi nizam, hayat felsefesi, halk adetleri ve teknoloji seviyeleri gibi) çeşitli kültürel unsurlarla ahenk halinde bulunan öğretim unsurunun hususiyetlerini ifade eder"⁽⁴⁵⁾ şeklinde tanımlar.

Yukarıda yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere eğitim tarzı ve kültür arasında çok yakın ilişki bulunmaktadır. Eğitim tarzı ait bulunduğu kültürün bir

⁽⁴³⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., ss. 14-15.

⁽⁴⁴⁾ Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, Ankara 1992, s. 3.

* Eğitim günümüzde kendi içinde çeşitlere ayrılır.

1. Örgün Eğitim: Planlı, programlı, düzenli, belli bir yöntemle verilen, okulda yapılan eğitimidir.
2. Yaygın Eğitim: Her yaştaki insanlara açık olan, planlı, programlı, yapılan eğitimidir. Örgün eğitimden yararlanmamış yada yarıda bırakmış durumda olanlara ve çeşitli meslek dallarında yetenek, bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine yöneliktir.
3. Hizmetiçi Eğitim: Belli bir kuruluşta çalışanlara, çalıştıkları alanla ilgili, belli bir sürede bilgi vermek için yapılan eğitimidir. Amaç, verimliliği artırmak, gelişmeyi sağlayıcı bilgi ve anlayış zenginliğini yaratmaktır.
4. İş Başında Verilen Eğitim: Daha çok fabrika işçilerinin yer aldığı, genellikle iş saatlerinde tek tek veya gruplar halinde verilen eğitim çeşitidir.
5. Yaşamın içinde, plansız, programsız, rastlantısal olarak gerçekleşen, biçimsel olmayan eğitim de sözkonusudur. Bireyin içinde bulunduğu çevreden etkilenmesiyle gerçekleşir.
6. Öğretim yalnızca tek taraflı olarak gerçekleşen bilgi verme sürecidir. (M. Tezcan, a.g.e., s. 3-4.)

⁽⁴⁵⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 52.

unsurudur. Bu noktada eğitim ile ilgili bir sorun genel olarak, diğer ülkeleri içine alarak çözümler bulmak pek mümkün değildir. Ancak, 19. ve 20. yy'larda dünyada meydana gelen kültürel değişimler eğitim tarzları üzerinde aynı sayılabilecek değişimler meydana getirmiştir. Daha önce "imtiyazlılar" eğitimi sözkonusuyken 19. ve 20.yy'lardaki kültürel değişimlerle, eğitim tarzında fırsat eşitliğine dayanan eğitim tarzına yönelinmiştir⁽⁴⁶⁾.

Şimdi eğitim tarzını, imtiyazlıların eğitimi ve fırsat eşitliğine dayanan eğitim bağlamlarında inceleyelim.

1. İmtiyazlılar Eğitimi ve Fırsat Eşitliğine Dayanan Eğitim

19. yy sonları 20. yy'la birlikte sını kapitalizmi gelişmiş, yığınsal üretime geçilmiştir. Yığınsal üretimi gerçekleştirecek beyaz yakalı işçilere ihtiyaç hissedilmiştir. Bu da doğal olarak orta sınıftan sağlanmak zorunda kalınmıştır. Bunun sonucu olarak da eğitim kurumlarının kalitatif ve kantitatif olarak değişmesine neden olmuştur.

Daha önce yaşanan feodalite dönemi; küçük sınınin yaşandığı bir dönemdi. Bu dönemdeki eğitim tarzı var olan düzeni korumaya yönelikti. Yalnızca imtiyazlıların eğitilmesine ihtiyaç vardı. Eğitim yoluyla sınıf atlamak söz konusu bile değildi. İngiltere, Fransa, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde 20. yy'la birlikte gelişen sanayi kapitalizmi ve bunun sonucu olarak kütleli üretim, eğitim kurumlarının bu yapısını değiştirmiş, yalnızca seçkin grubun eğitilmesi değil, sanayinin ihtiyaç hissettiği beyaz yakalı işçileri yetiştirmeye yönelinmiştir⁽⁴⁷⁾.

Kendi ülkemiz için düşündüğümüzde ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde devşirmelerin eğitim gördüğü "enderun mektebini" görmekteyiz. Savaş sırasında esir düşen başka milletlerin çocukları bu okulda eğitim görüp bazıları çeşitli memuriyetlere (sadrızam, vezir, komutan, vali v.b.) getirildiği gibi aynı zamanda bu devşirmelerden yeniçeri ordusu oluşturulmuştur⁽⁴⁸⁾. Amiran Kurtkan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu uygulamasının nedenini şöyle açıklamıştır; "Osmanlı hükümdarlarının az zaman içinde Anadolu ve Rumeli'de geniş toprakları ilhak ederek imparatorluğun hudutlarını çok genişletmiş olmaları kuvvetli ve daimi ordular kurmalarını, büyük bir saray teşkilatı yapmalarını gerektirmiştir. Vatanlarına ve akrabalarına çok bağlı olan türkleri bu işlerde kullanma imkanı mahdut olduğundan, türklerin bu kadar geniş toprakları bir imparatorluğun her köşesindeki askerleri ve sivil hizmetlerin hepsini ifa edebilmelerine maddeten imkan yoktu"⁽⁴⁹⁾.

⁽⁴⁶⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., ss. 52-53.

⁽⁴⁷⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 53.

⁽⁴⁸⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 55.

⁽⁴⁹⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 55.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yy sonlarına doğru halk çocuklarının gidebildiği Genel Maarif Nizamnamesi hazırlanıp, ilkokul, ortaokul (rüştüye), lise (idadi) ve (sultani gibi) açılmış ve hatta üniversiteler açılmasına yönelinmiştir. Ama ayrıca seçkin (hanedan mensubu) çocuklarının gittiği Şehzadegan Mektebi de bulunmaktadır.

Eğitim eşitliği açısından baktığımızda, kız ve erkek öğrenciler arasında eşitsizlik söz konusu olduğunu görmekteyiz. Cins ayrımcılığının yaşandığı, erkek çocuğun imtiyazlı tutulduğu eğitim tarzı pek çok ülkede söz konusudur. 1950'lerde sonra yazılı kanunlar açısından bu sorun çözümlenip eşitlik sağlandığı halde örf, adet ve gelenekler bunu engellemektedir.

Ülkemizde cumhuriyet devriyle birlikte eğitimde benimsenen fırsat eşitliği ilkesi ile bütün insanlara istediği eğitim kurumlarına girme hakkı verilmiştir. Ama ne yazık ki özellikle kırsal bölgelerde kız çocukları çeşitli gelenek ve göreneklerin engellemeleri ile karşılaşmaktadır⁽⁵⁰⁾.

2. Görenekçi Eğitim ve İlme Dayanan Eğitim

Eğitim tarzının toplumun içinde bulunduğu medeniyet (uygarlık) düzeyiyle yakından ilişkisi mevcuttur. Bilindiği gibi yüzyıllar boyunca üretim hakkında bilgilendirme, usta-çırak ilişkisi üzerine kuruluydu. Çıraklar ustasından öğrendiklerini uygularlardı. Üretim dışındaki eğitim faaliyetlerinin niteliği ise ezbere, hitabete, kompozisyona dayanan bir eğitim tarzı sözkonusuydu.

Amiran Kurtkan E.S adlı eserinde Mümtaz Turhan'ın medeniyetleri:

1) Bilime önem vermeyen, yalnızca toplumun ihtiyaçlarının gelenekçi ve ampirik bilginin uygulanmasıyla sağlanan medeniyetler.

2)Yalnızca bilime ve bilimsel araştırmalara dayanan medeniyetler ayrımından hareket ediyor.

Ona göre batı medeniyetini ilim (bilim) ve ilmi tatbikata (bilimselliğe) dayanan medeniyet olarak görüyor. İslam medeniyeti de ilk dönemlerde ilim esaslarına dayanan bir medeniyetti. Daha sonraları islami değer ve hükümler yozlaştırılarak bu vasfından uzaklaşmıştır.

Sanayinin küçük üretim ve el işçiliğine dayandığı dönemde bilginin geleneksel olarak aktarımı yeterli gelirken, yeni buluşların üretime uygulanmasıyla yeni döneme girilmiştir. Artık el işçiliğinin yerine yeni buluşlar, teknikler önem kazanmıştır. Artık yaratıcılık en önemli kıymet hükmü olmuştur⁽⁵¹⁾.

⁽⁵⁰⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., ss. 56-57.

⁽⁵¹⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, ss. 58-61.

İlme (bilimselliğe) dayanan eğitim tarzının öğretmene iki temel görev düşmektedir.

1) İlmî çalışmanın önemini kavrayamayan alt tabaka ailelerin (daha çok el emeğiyle çalışan aileler) çocuklarının okulun vermek istediği değerlerin tezatlığını ortadan kaldırmak ve çocuğa faydacı düşünmekten vazgeçirip, insanlık için bilim için bilim yapmanın önemini kavratmaya çalışmak.

2) Çocuğa sorgulayıcı, araştırmacı ve yaratıcı düşünme yetisini kazandırmaktır⁽⁵²⁾.

C- EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Eğitimin genel olarak işlevleri amaca bağlı olarak gelişir ve değişir. Yani eğitimin işlevi, o toplumda eğitimin amaçlarına bağlı olarak biçimlenir. Her toplumun varmak istediği, eğitim açısından farklı amaçları vardır. Bu açıdan bakıldığında eğitimin işlevleri bütün toplumlarda aynı olmayabilir. Buna karşılık her toplumda eğitimin değişmeyen işlevleri vardır. İşlev amaca yönelik eylemdir. Eğitim sistemi örgütlenirken ilk önce amaçlar başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Daha sonra işlevler meydana getirilir.

Eğitim bilimi uzun yıllar psikoloji ağırlıklı bir bilim olmuştur. Yanlızca pedagojik anlamda çocuğun ruhsal gelişimi ve birey-okul düzeyindeki eğitim olaylarıyla ilgilenmiştir. Daha sonra eğitim bilimine daha geniş bir bakış açısı gelmiştir. Bugünkü eğitim anlayışı birey ve okul düzeyini aşmış bütün yaşamı kapsayan bir anlayış hakim olmuştur⁽⁵³⁾. "Makro eğitim, eğitim olayını birey ve okul düzeyinin üstünde inceleyerek eğitim konularının ekonomik, toplumsal ve siyasal yönleriyle devlet düzeyinde yada daha üst düzeyde yada eğitimin belli bir kesimi açısından incelenmesini gerektirir"⁽⁵⁴⁾.

Eğitime makroaçıdan bakış; onun, siyasal, ekonomik açıdan ele alınmasını gerektirir. Aşağıda kısaca anlatacağımız işlevler eğitime bu bakış açısıyla bakılması sonucu meydana gelen işlevlerdir.

1. Toplumdaki Kültürel Değerlerin Aktarılması

Eğitimin bütün toplumlarda var olan ana işlevlerinden birisidir. Her toplum için varlığını bütünlüğünü korumak çok önemlidir. Kültürel değer ve normların genç kuşaklara aktarımı bir toplumun varlığını koruması açısından önemli şartlarından birisidir.

⁽⁵²⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., ss. 60-61.

⁽⁵³⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 48.

⁽⁵⁴⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 48.

Bir toplumda var olan değerler ve normların aktarımı, öğretilme yoluyla gerçekleşir. Bu toplumdaki değer ve normlarının öğretimi, o toplumdaki onaylanmayan (antisosyal) davranışları ve toplumda var olan doğru davranış modellerini öğretmektir. Eğitimin bu işlevi, o toplumdaki değer ve normların yeni kuşaklara aktarımını sağlar. Bu aktarım, bireye dil aracılığı ile örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yapılır.

Toplumdaki değer ve normların, bilgilerin aktarımı değişimin çok az olduğu ilkel toplumlarda aile içinde ve deneyimle sağlanırken, değişimin hızlandığı dönemlerde bu aktarım yolları karmaşıklaşmıştır. Toplumsal değer ve normların aktarımı için eğitim kurumları oluşturulmuştur⁽⁵⁵⁾.

Güntümüzde ise toplumlarda değişimler çok daha hızlıdır. "Oysaki bugün gelişen toplumlarda değişme, hızlı bir biçimde gerçekleşmekte ve bu yüzden değişme ile istikrar arasında bir denge kurmak sözkonusu olmaktadır"⁽⁵⁶⁾.

Osmanlı devletinde eğitim, islami kültürel değerleri aktarırken, ikinci meşrutiyetten sonra yeni osmanlılık anlayışı gelişmeye başlamıştır. İslami kültürel değerleri aktaran, medreselerin karşısına mektepler açılmıştır. Eğitim ikili bir yapıya sahipti. Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu ikili kültürel yapı tasfiye edilip yeni bir kültürel yapıya geçildi. Bu kültürel sistem ulusalcılık ve bununla birlikte anamalcılığa ait değer ve normlar, eğitim yolu ile aktarılmaya çalışıldı⁽⁵⁷⁾.

Mustafa Erkal'a göre de eğitim yoluyla bilgi ve kültür nakli yapılmaktadır. Kültür naklini ise şöyle ifade etmiştir: "...belirli kurallara göre çeşitli eğitim kademelerinde uygulanan, eğitim politikasının üstünde kalan, kültürün manevi unsurunun, belirli bir kültür politikası içinde uygulanması ile cemiyetin sürekliliğini temindir"⁽⁵⁸⁾. Ayrıca ona göre kültür naklinin örgün ve yaygın eğitim yoluyla yapılması toplumun devamlılığını sağladığı gibi o topluma giren yeni kültürel unsurların milli kültüre eklenmesiyle toplumsal gelişme sağlanır⁽⁵⁹⁾.

2. Eğitimin Toplumsallaştırma İşlevi

En geniş anlamıyla toplumsallaşma (sosyalleşme), çocuğun aldığı eğitim olarak tanımlanır. Yani toplumun değer ve normlarının çocuğa aktarılma süreci toplumsallaşmayı meydana getirmektedir.

Durkheim eğitime işlevsel açıdan bakmıştır. Ona göre eğitim temel toplumsal kurumlardan birisidir. Temel toplumsal kurumlar, toplumsal uyum ve

⁽⁵⁵⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 49.

⁽⁵⁶⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 50.

⁽⁵⁷⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 50.

⁽⁵⁸⁾ M. Erkal, a.g.e., s. 103.

⁽⁵⁹⁾ M. Erkal, Aynı Eser, ss. 102-103.

bütünlüğü korur ve geliştirir. Eğitimi Durkheim, çocuğun toplumsallaşma süreci olarak görmüş, okulun çocuğun toplumsallaşmasında önemli bir yerinin olduğunu savunmuştur. Bu nedenle toplumsal bütünlüğün ve uyumunun korunması ve geliştirilmesinde eğitimin büyük katkısı vardır.

Genç kuşağın toplumsallaşmasını yani muayyen değerler ve muayyen entellektüel, fiziksel beceriler kazanmasını siyasal toplum ve bireyi çevreleyen özel çevre ister. Ancak bu yolla toplumun sürmesi ve uyumu sağlanır.

Durkheim'de toplumdaki değerlerin ve inançların uyumu çok önemlidir. Bunun içinde ahlak eğitimine önem vermiştir. Ancak böylece anti-sosyal davranışların yok edileceğini, bireyin ahlak eğitimle, sorumlu yetişkin haline getirilebileceğini söylemiştir. Okul içindeki eğitimde öğretmenin rolü çok önemlidir. Öğretmen ona göre zamanın ve ülkesinin ahlaki düşüncelerinin yorumlayıcısıdır. Yani kısaca Durkheim eğitimi, bireyin toplumsallaşma süreci olarak görerek toplumsal olduğunu belirtmiştir⁽⁶⁰⁾.

Türk sosyologlarından Ziya Gökalp'te, eğitimde en etkin rolü topluma vermiştir. Ona göre, toplumun sahip olduğu kıymet hükümleri, o toplumun kültürüdür. Terbiyede; o toplumun kıymet hükümlerinin fertlerde ruhi melekler haline getirilmesidir. Yani Ziya Gökalp'te eğitim, bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere millidir⁽⁶¹⁾.

Ziya Gökalp'te eğitimde topluma önem vermesi açısından Durkheim'e benzemektedir. İkiside eğitimin kaynağını manevi güçlerden alınması gerektiğinde birleşiyorlar. Ancak Ziya Gökalp Durkheim'den farklı olarak manevi gücü milli kültürde görmektedir.

Ziya Gökalp eğitimin milli olması açısından toplumları üçe ayırır:

1) İlkel toplumlarda eğitim, çocuk aşiret kültürü ile eğitildiği için kısmi millidir. Çünkü genel kültürü almamıştır⁽⁶²⁾.

2) Modern ilerlemeyi kabul eden kavimler; okullar, kitaplar, öğretmenler aracılığıyla yeni bir uygarlık içine girerler. Bu da daha çok milletlerarası bir kültür olup milli değildir⁽⁶³⁾.

3) Milli eğitim, modern toplum olan "millet"te olur. Çünkü modern kültür, modern toplum olan "millet"te bulunur⁽⁶⁴⁾.

Ziya Gökalp'e göre eğitimin amacı sosyalleştirmedir. Bu kavramı Z. Gökalp'e göre açarsak:

⁽⁶⁰⁾ M. Tezcan, a.g.e., ss. 6-7.

⁽⁶¹⁾ H.Y. Celkan, a.g.e., s. 51.

⁽⁶²⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 17.

⁽⁶³⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 17.

⁽⁶⁴⁾ H.Y. Celkan, a.g.e., s. 51.

1) Çocuğun içinde yetiştiği toplumun kıymet hükümleriyle donatılması. Yani genç kuşağın kültürleştirilmesi.

2) Fertlerin içinde yetiştikleri toplumların kültürlerine uygun hür fertlerin yetiştirilmesi.

Bütün bu açıklamalardan sonra toplumsallaşmanın, bireyin (çocuğun) etkileşim içinde bulunduğu çevreyle mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsal etkileşme; birey ve gruplar arasında ve buna yeni katılanların davranışında meydana gelen değişimleri içerir. Birey ancak bu etkileşme ile toplumun kültürünü öğrenir. Bu etkileşimde eğitimcinin istediği şekilde davranışların değişmesi durumunda, eğitimin bir parçası olur. Öğrenen konumundaki birey aynı zamanda öğrendiklerini öğrettiği sürece öğretmen konumundadır. İnsanlarda çevreye uyma eğilimi vardır. Bu bakımdan da çağdaş eğitimin önemli bir kısmında, öğrenimin olduğu uygun durumların düzenlenmesidir.

Çocuğun etkileşim içinde olduğu yaşam alanları aile ile başlar. Daha sonra oyun grubu, okul, dinsel kuruluşlar v.b. şeklinde genişler. En son olarak da ulusal ölçekte tv, radyo, gazete, sanat gibi alanlardır. Çocuğun etkileşimi, alanları açısından okul, aile ile diğer geniş toplum arasındaki geçiş toplumu olarak değerlendirilmektedir⁽⁶⁵⁾.

Daha önce de kişiliğinin oluşumunu etkileyen etmenleri incelerken yalnızca ırşiyetin kişiliğin oluşumunda etkili olmadığını, bireyin içinde bulunduğu çevrenin büyük katkısı olduğunu belirtmiştik. Bireyin içinde bulunduğu aile, komşuluk, okul, çevre tipi, onun yaşam alanlarını oluşturur. Toplumsal çevre onun bu yaşam alanlarını da kapsar. Bu konuya, eğitim ve toplumsal çevre ilişkisinde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Burada kısaca; çocuğun toplumsallaşmasını içinde bulunduğu çevrenin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Eğitim, bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürel değer ve normlarını aktararak bu işlevini yerine getirir.

3. Eğitimin Fırsat Eşitliğini Sağlama İşlevi

Eğitimde fırsat eşitliği kavramını; genel olarak herkesin eğitsel kaynaklara ulaşma ve bundan yararlanması olarak ifade ediyoruz.

Eğitimde fırsat eşitliğine genel olarak dört yaklaşım biçimi bulunmaktadır:

- 1) Herkese eşit düzeyde eğitim sağlamak.
- 2) Her bireye belli bir düzeye kadar, asgari eğitimin sağlanması.

⁽⁶⁵⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 24.

3) Bireyin yetenek ve potansiyelini ortaya çıkarıp geliştirecek, eğitim olanaklarının sağlanması.

4) Öğrenimin maliyeti ile elde edilen hasılanın uygunluğu eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaktadır. Öğrenim maliyetinin, birim başına düşen hasılası, belli bir standartın altına düşmediği sürece eğitimde fırsat eşitliği sağlanır⁽⁶⁶⁾.

Mustafa Erkal, üçüncü görüşün eğitimde fırsat eşitliğinin kendisi olduğunu "buna göre, herkesi kabiliyet ve kapasitesinin elverdiği ölçüde eğitim imkanlarından faydalandırmak gerekmektedir" demiştir⁽⁶⁷⁾.

Eğitimde fırsat eşitliğini etkileyen etmenleri şöyle sıralayabiliriz:

1) Yerleşim bölgelerinin dağılımı, özellikle kırsal bölgelerde okullaşmanın zor olmasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarakta, doğu-batı gibi yöresel farklılıklar eğitim eşitliğini etkileyen coğrafi etmenlerdir.

2) Çeşitli kültürel değerler eğitimde fırsat eşitliğini etkilemektedir. Örneğin; kız çocuklarını okutmama yaklaşımı gibi. Ayrıca, birden fazla dini inanışın olduğu ve farklı dillerin konuşulduğu ülkelerdeki bu durum eğitimde fırsat eşitliğini engelleyebilir.

3) Nüfusun çok hızla artması ve buna paralel olarakta nitelik ve nicelik olarak eğitim kurumları ve eğitim elemanlarının (öğretmenler) olmaması eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz etkileyen etmenlerdendir .

4) Eğitim politikasının sık sık değiştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliğini etkileyen etmenlerdendir. Siyasal partilerin görüş farklılıkları nedeniyle eğitim politikasını değiştirmeleri, eğitimde fırsat eşitliğini siyasal açıdan olumsuz etkilemektedir.

5) Burs, yatılı parasız okulların, yardım programlarının yetersiz olması.

6) Bireyler arasında zeka, yetenek, algılama v.s. gibi farklılıkları dikkate alınmadan hazırlanan eğitim hizmetleri, eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır.

7 Ailenin gelir düzeyinin düşüklüğü ve ayrıca devletin eğitime yeterli bütçe ayırmaması, eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen etmenlerdir⁽⁶⁸⁾.

4. Eğitimin Statü Kazandırma İşlevi ve Sosyal Mobilite

Eğitimin bireyin toplumda statü kazanması için bir yol olduğu görüşü, yaygın bir anlayıştır. Bireyin statüsünü; ne kadar ve ne tür eğitim gördüğü belirlediği gibi, aynı zamanda gelir düzeyini, mesleğini ve yaşam tarzını da belirleyen bir ölçü olmaktadır⁽⁶⁹⁾.

⁽⁶⁶⁾ M. Erkal, a.g.e., s. 95.

⁽⁶⁷⁾ M. Erkal, Aynı eser, s. 95.

⁽⁶⁸⁾ M. Tezcan, a.g.e., ss. 95-105.

⁽⁶⁹⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 63.

Toplumsal hareketliliği "... sosyal değişme süreci içinde fert ve sosyal grupların coğrafi, mesleki ve mensup oldukları sosyal sınıfları değiştirmek şeklinde gösterdikleri hareketlilik olarak tanımlanabilir"⁽⁷⁰⁾ şeklinde ifade eden Mustafa Erkal eğitimin fertlere sosyal hareket sağlayarak bir tabakadan diğer tabakaya geçişlerini mümkün kılmaktadır. Ona göre ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmeler, fertlerde eğitime olan ihtiyacı arttırırken, sosyal hareketlilikde eğitim yoluyla gelişir⁽⁷¹⁾.

Mustafa Erkal'a göre teknolojik ilerlemenin hayatın tüm alanlarında uygulandığı ülkelerde gelişmeleri takip edebilmek için ortaöğretimin yaygınlaştırılması veya zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ancak ona göre sosyal hareketliliğin "Sadece eğitim açısından ele alınması halinde, fertlerin daha fazla öğrenim görmeleri bir hareketliliktir. Ancak, daha fazla öğrenim görmenin neticede, ferde cemiyette statü sağlayamaması halinde, eğitim her zaman hareketlilik için yeterli de olmamaktadır"⁽⁷²⁾. Bununla birlikte eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmış olması gerekir.

Ona göre; eğitimde fırsat eşitliğinin sağlandığı ve eğitimle statü kazanma yolunun açık olduğu ülkeler demokratik, gelişmiş teknolojiye sahip, gelişmiş ülkelerdir. Eğitimle sosyal hareketlilik ilişkisine bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre açısından da bakan M.Erkal aynı eğitim düzeyine sahip iki bireyin aynı statüye sahip olması hükmünün, bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevresinin dikkate almadığını söylemiştir. Ona göre bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre (aile, okul, v.s.)nin vasıflı ve geniş olması eğitimin sağladıklarından daha çok bir hareketlilik ve statü kazanmaya neden olabilir. Bu nedenle aynı eğitim seviyesine sahip bireylerin, aynı statü içinde ve aynı hareketliliğe sahip olacaklarını söyleyemeyiz.

Bütün bu açıklamalardan sonra eğitim yoluyla hareketlilik ve statü kazanma, gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran nispi olarak daha azdır. Ülkemiz açısından Cumhuriyet dönemini değerlendirdiğimizde 1970'lere kadar eğitim yoluyla statü kazanma mümkün iken günümüzde bu değişmiştir. Eğitim düzeyine uygun gelir düzeyine sahip olamama bu durumu değiştirmiştir⁽⁷³⁾.

5. Eğitimin Ekonomik İşlevi

Eğitim sisteminin ekonominin ihtiyaç duyduğu insan kaynakları (bilgi, beceri ile donatılmış) yetiştirilmesiyle, kısaca ekonomik işlevini yerine getirmektedir.

⁽⁷⁰⁾ M. Erkal, a.g.e., s. 98.

⁽⁷¹⁾ M. Erkal, Aynı eser, s. 98.

⁽⁷²⁾ M. Erkal, Aynı Eser, s. 99.

⁽⁷³⁾ M. Erkal, Aynı Eser, s. 99.

Eğitimin ekonomik işlevini açıklarken eğitimin amacını ekonomi ile temellendiren Prens Sabahattin ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun görüşlerine kısaca değinelim.

Prens Sabahattin, bireyci topluma geçişin eğitimle sağlanacağı görüşündedir. Toplumsal yapıdaki bu bireyci topluma geçiş değişikliğinin özgür kişiliğin gelişmesine elverişli eğitimle mümkün olabilir. Bu eğitimin verilmesinde aileye büyük önem veren Prens sabahattin; ailenin vereceği eğitimin özgür üretime dönük, kişisel girişkenliği geliştirici eğitim olması gerektiğini savunmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise eğitimin amacının üretici birey yetiştirmek olduğunu söylemiştir. Ona göre; eğitimde batı taklitçiliğinden kaçınılmalı, yaratıcı, sanat eğitimi ağırlıklı, üretici demokratik uygulamalı bir eğitim verilmelidir⁽⁷⁴⁾.

Türkiye'de eğitim sosyolojisinin kuramsal temellerini oluşturan Ziya Gökalp'te eğitimin amacının toplumun kültürel mirasının aktarımı ve çocuğun toplumsallaştırılması olduğunu söylemekle birlikte 1923'te yapılan pedagoji kongresinde İ.H. Baltacıoğlu'nun görüşlerine de yakınlaşmıştır⁽⁷⁵⁾.

Amiran Kurtkan ise "eğitimin istihsal vechesi" altı grupta toplamıştır.

1) Eğitim; ilmi araştırmaları teşvik ederek, yeni tekniklerin gelişmesini sağlar.

2) Potansiyel kabiliyetlerin ortaya çıkarılması ve eğitilmesini eğitim sağlar.

3) Toplumda iktisadi gelişmeyle birlikte oluşan yeni iş alanlarına, bireylerin uyumunu sağlayacak niteliklerin geliştirilmesini, eğitim sağlar.

4) Eğitim kurumları üretim için gerekli bilgi birikimlerinin genç kuşaklara aktarımını sağlar. (öğrenci-öğretim üyesi)

5) Büyüyen ekonomilerde halkın bilgi ve becerelerini geliştirerek, büyümenin hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak okulların işlevlerindedir.

6) Eğitim kurumları (lise-üniversite) işsizliğin arttığı, buhran dönemlerinde öğrencileri massetmek ve refah dönemlerinde ise mezun ederek, buhranların etkilerini hafifletici tesiri bulunmaktadır⁽⁷⁶⁾.

Amiran Kurtkan bütün bu özellikleri sıraladıktan sonra, üretim ilişkisini şöyle ifade etmiştir: "Böylece okulların ve dolayısıyla eğitimin belli başlı fonksiyonları istihsale vasıtalı veya vasıtasız bir şekilde tesirli olmakta ve eğitim hizmetlerinin artması bakımından beşeri kapital stokunun da artmasında rol oynamaktadır"⁽⁷⁷⁾.

⁽⁷⁴⁾ M. Tezcan, a.g.e., ss. 19-20.

⁽⁷⁵⁾ H.Y. Celkan, a.g.e., ss. 64-65.

⁽⁷⁶⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., s. 71.

⁽⁷⁷⁾ A.K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 71.

Mustafa Erkal'da ekonominin ihtiyaç hissettiği, bilgi beceri ile donatılmış insan gücünü yetiştirmenin, eğitimin görevi olduğunu söyleyerek aynı zamanda eğitim ile ekonomi arasındaki ilişkiyi istihdam, maliyet-hasıla oranı ve gelir açısından da değerlendirmiştir.

Gelirle eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin doğru orantılı olarak geliştiği düşüncesiyle birlikte bunun gelişmiş ülkeler için söz konusu olduğunu söyleyen Mustafa Erkal, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bu pek mümkün değildir. Ona göre az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bireylerin eğitim yoluyla aldıkları statüye uygun istihdam edilmemesi, farklı işlerde çalışması bunu engellemektedir⁽⁷⁸⁾.

Ayrıca ekonominin ihtiyaç hissettiği gerekli bilgi ve beceriyle donatılmış insan gücünü beşeri faktör olarak değerlendiren Mustafa Erkal, beşeri faktörün üretimdeki verimliliğinin niteliğine göre değişeceği gibi, eğitime yapılan harcamaların beşeri faktörü ve ekonomiyi de etkilediğini ifade etmiştir⁽⁷⁹⁾. Ona göre; "Eğitimin beşeri faktörün gelişmesinde ve kalkınma süreci içinde bir üretim faktörü olarak diğer üretim faktörleri ile birlikte milli hasılayı arttırarak, kalkınma hızını yükseltmesi, daha çok katma değer yaratması için eğitimi önemli bir girdi olarak kabul ederken, eğitim yoluyla bilgi ve tecrübesi artarak vasıf kazanan beşeri unsur, üretilen bir mal veya bir çıktı olarak değerlendirmek de eksik bir yaklaşımdır. Zira, beşeri faktörün, eğitimle kazandığı moral ve sosyal yön ikinci plana itiliyor izlenimi ortaya çıkabilir"⁽⁸⁰⁾.

Eğitim yoluyla toplumsal tabakalaşma piramidindeki yükselmenin, eğitim seviyesi ile gelir seviyesi arasında kuvvetli bir ilişkinin doğabileceğini ileri süren Mustafa Erkal, gelir dağılımının adil olduğu toplumlarda eğitime olan talebi düşüreceğini, buna karşılık gelir düzeyinin adil olmadığı, işsizliğin olduğu toplumlarda yüksek öğretim kurumlarına talebin fazla olmasına neden olduğunu söylemiştir. Bu durumun da istihdam problemlerinin yaşandığını belirtmiştir. Ona göre bu koşullar bireyleri eğitim gördükleri alanların dışında çalışmak zorunda kalmalarına ve düşük ücretlere razı olmalarına neden olabilir. Buda insanları gelir sahibi olmak için eğitim sürelerini kısma yoluna götürebilir⁽⁸¹⁾.

6. Eğitimin Siyasal İşlevi

Eğitim bütün toplumlarda iki temel ana işlevi bulunmaktadır. Birinci temel işlevi mevcut siyasal sisteme sadakati sağlamaktır. Her toplumun sahip olduğu

⁽⁷⁸⁾ M. Erkal, a.g.e., ss. 104-105.

⁽⁷⁹⁾ M. Erkal, Aynı Eser, s. 105.

⁽⁸⁰⁾ M. Erkal, Aynı Eser, s. 105.

⁽⁸¹⁾ M. Erkal, Aynı Eser, ss. 105-106.

siyasal sistemler devlet düzenini sağlamak ve iyi yurttaşlar yetiştirmek için çocuklarına siyasal eğitim vermek isterler.

Eğitimin ikinci siyasal işlevi ise toplumun ihtiyaç duyduğu entelektüel, seçkin önderlerin seçimi ve eğitilmesidir. Bu önderlerin seçim ve eğitilmesinde okullar birinci derecede rol oynarlar.

Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hukuk Fakülteleri, İktisat Fakülteleri, tıp Fakülteleri, Harp Okulu ve Akademisi gibi okulların ülkemiz açısından siyasal önderler yetiştirilmesinde önemli katkıları vardır⁽⁸²⁾.

D- EĞİTİM AÇISINDAN KİŞİLİĞİN GELİŞİMİ

Kişiliğin gelişiminde farklı düşünceler bulunmaktadır. Bazı düşünürler kişiliğin gelişiminde ırsiyete önem verirken bazı düşünürlerde tamamen bireyin içinde bulunduğu çevreye önem vermişlerdir. Amiran Kurtkan "Eğitim Sosyolojisi" adlı eserinde bireyin kişiliğinin gelişmesini etkileyen bu etmenlerle birlikte ilhama açık ruh gücüne de yer vermiştir.

Francis Galton "Hereditary Genius" adlı eserinde zekanın ortaya çıkmasını tamamen ırsiyete bağlamıştır. I.Dünya savaşı sırasında beyaz ve zenci askerler arasında yaptığı araştırmada beyaz askerlerin 13.1, zenci askerlerin ise 10.4 ortalama zekaya sahip olduklarını iddia etmiştir. Ama yapılan bu araştırmada bireylerin içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevrenin ne kadar dikkate alınıp, ne kadar sonuçlarının değerlendirilmesinde tarafsız davranıldığı tartışma konusudur.

Zekanın gelişmesi, kişiliğin oluşumunda ırsiyetin önemli olduğu iddiasına karşılık, bireyin içinde bulunduğu çevrenin önemli olduğunu ileri süren görüşlerde vardır. Iowa üniversitesinde 150'den fazla çocuğun 6 aylıktan itibaren süt yuvalarına konarak yapılan araştırmada zekanın sanıldığından daha az ırsiyete bağlı olduğu, kişiliğin oluşumunda da yine biyolojik faktörün etkisinin sanıldığı kadar belirleyici olmadığını göstermişlerdir. Örneğin süt yuvasına konan bebeklerin 16'sının ebeveynlerinin zeka ortalaması 71 iken, bu bebeklerde zeka puanı 119 ortalama sahip olması bu savı destekler niteliktedir.

Amiran Kurtkan içe doğma (sezgi)yi zihinde ani olarak meydana gelen aydınlatıcı düşünme, fikir olarak tanımlamıştır. Ona göre aydınlar daha çok uygun biyolojik ve sosyal çevreden gelen kimseler iken, yeni buluşların, bilim alanlardaki kanunların ortaya çıkarılmasında ilhama açık sezgi gücünün önemli bir rolü vardır. Bu elverişli biyolojik ve çevreye sahip, ilhama açık ruh gücünün birleşmesiyle dahi diye tanımlanan kimseler ortaya çıkar⁽⁸³⁾.

⁽⁸²⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 5.

⁽⁸³⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., ss. 21-22.

II- TOPLUMSAL ÇEVRE İÇİNDE EĞİTİMİN ETKİSİ

Genel olarak çevre bir toplumsal olay, grup topluluğunun meydana gelmesine neden olan tüm koşulları içine alır. Toplumsal olaylar belli temel faktörlerin etkisi altında meydana gelir, gelişir ve değişirler. Çevre fiziki, biyolojik ve toplumsal veya kültürel çevre olarak farklılaşır⁽⁸⁴⁾.

Bireyin içinde bulunduğu yerleşim yeri, konut, ulaşım v.s. gibi fonsiyonlar bireyin ekolojik çevresini oluşturur. Buna karşılık topluma ait değerler ve normlar kültürel çevreyi oluşturduğu gibi toplumsal çevrede insan ilişkilerini içermektedir.

Biz toplumsal çevre derken kültürel çevreyide içine alan bir yaklaşımla kullanıyoruz⁽⁸⁵⁾.

Her toplumun varlığını sürdürme gibi bir ereği vardır. Bu varlığını sürdürmede bir toplumun kendini var eden değer ve normlarını yeni kuşaklara aktarması ile mümkün olmaktadır.

Topluma ait değer ve normların, tutumların, davranış ve ilişki biçimlerinin genç kuşaklara aktarılması toplumsal bir çevre ile mümkün olmaktadır. Birey toplumsal çevre ile öğrenim sürecine girer.

Araştırmamızın konusunu bilindiği üzere ilkökul eğitimindeki çocuk oluşturmaktadır. Bu bölümde de eğitim ve toplumsal çevreyi incelerken çocuğun etki altında bulunduğu okul, akran grubu ve aileyi inceleyeceğiz.

A. AİLE

Aile toplumu oluşturan temel kurumlardan bir tanesidir. Toplumsal düzenin ve kontrolün sağlanmasında eğitim, din, devlet gibi kurumların yanında, ailenin de bunun sağlanmasında önemli bir işlevi vardır.

Aileye sosyolojik açıdan baktığımızda yüzyüze ilişkilerin olduğu birincil grup olarak görürüz. Çocuğun içinde doğduğu, ilk karşılaştığı sosyal ortamdır. Bu sosyal ortamın diğer sosyal ortamlardan farkı, içten, samimi, yüzyüze ilişkilerin daha güçlü yaşandığı alan olmasıdır. Bu nedenledir ki, bireyin kişiliğinin gelişmesinin ilk nüveleri, şekli burada oluşmaya başlar.

Bu açıdan bakıldığında ailenin çocuğun sosyalleşmesinde en önemli sosyal çevre olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Çocuk dolaysız olarak ilk öğrenimini aile içinde yapar. Tuvalet eğitimi, cinsel rollerin öğrenilmesi, dinsel eğitim ve buna ait davranışların öğrenilmesi v.s. şeyler aile içinde verilir⁽⁸⁶⁾.

⁽⁸⁴⁾ Sema Kut, Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin kişiliğine Etkisi, Ankara 1988, s. 4.

⁽⁸⁵⁾ S. Kut, Aynı Eser, ss. 4-6.

⁽⁸⁶⁾ S. Kut, Aynı Eser, s. 5.

Ailede toplumsallaşma; çocuğa direk öğretimde bulunma ile birlikte çocuğun davranışlarına yanıt vermek ve çocuğuda kendi eylemlerine katmak şeklinde olur. Çocuk böylece kendine uygun davranışları, değerleri seçer ve kendi bu seçimi, gözlem, başkalarına katılma, rol oynama davranışlarını ve düşüncelerini yargılayarak gerçekleştirir.Yani kısaca ifade ettiğimizde çocukta ilk değerlerin oluşumu, aile içindeki bire⁽⁸⁷⁾.

yelerin konumlarıyla ve bu konumlarından hareketle çocuğa yansıttıklarıyla mümkün olmaktadır.

Ailenin çeşitli özellikleri ve buna bağlı olarak da çocuğun okuldaki başarısına geçmeden önce kısaca aile yapısı ve işlevlerine değinmek istiyoruz.

1. Ailenin Çeşitli Özellikleri

Ailenin çeşitli özellikleri ve çocuğun eğitimindeki tutum ve davranışları, yaklaşımları çocuğun kişilik gelişimini etkilerken, aynı zamanda okulda başarısını etkilemektedir. Şimdi bu açıdan ailenin çeşitli özelliklerini inceleyelim.

1) Ailenin büyüklüğü: Ailenin büyük olması, çocuk sayısının fazlalığı, eğitim süreciyle ana-babaların daha az ilgilenmelerine neden olmaktadır. Az çocuklu (2-3) ailelerin çocuklarının eğitimiyle daha fazla ilgilenmeleri söz konusudur. Çocuk sayısının çok olduğu ailelerin çocuklarında anti-sosyal davranışlar, çocuk suçluluğu oranı, çocuk sayısı az olan ailelere göre daha yüksektir. Çocuk sayısının çok olduğu gecekondulu bölgelerinde anti-sosyal davranışlar ve çocuk suçluluğu oranının yüksekliği bunun göstergesidir.

2) Boşanma veya terk etme: Anne babanın boşanmış olması, ayrı yaşamaları veya birinin evi terk etmesi ve bunun çocuğa yansıtma biçimleri çocukta olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Eşlerin anlaşarak boşanmaya karar vermeleri, bunu uygun bir dille çocuğa anlatmaları çocuğun psikolojisi için çok önemlidir.

Boşanma sürecinde yaşanan gerginlikler ve eşlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışları ve bunun çocuğa yansıtılması, çocukta suçluluk ve güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Bu nedenledir ki, çocukta boşanmadan kendini sorumlu tutma şeklinde yaşanan suçluluk duygusunun ve güvensizliğin oluşmaması için, eşlerin çocuğu sürecin geriliminden uzak tutmaları ve bu kararlarını uygun bir dille anlatmaları gerekmektedir⁽⁸⁸⁾.

⁽⁸⁷⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 137.

⁽⁸⁸⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, ss. 137-138.

Ayrıca boşanmadan sonra da çocuğun anne ve baba sevgisine ihtiyacı vardır. Düzenli olarak anne ve babasını görmesi gerekir. Ruhsal gelişimi için iki sevgiyede ihtiyacı vardır.

Araştırmalar göstermiştir ki boşanmış ailelerin çocuklarında ruhsal çöküntü, uyumsuzluk, davranış bozukluğu, okul başarısızlığının oranı boşanmış ailelerine göre daha yüksektir.

3) Ekonomik açıdan yetersizlik: Ailenin ekonomik açıdan geçinme sıkıntısı çekmesi çocuk üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Aile reisinin sürekli olarak işsiz kalması, sık sık iş değiştirmesi, sık sık borçlanma, işten atılma veya iflas etme durumları aile içinde sıkıntı yarattığı gibi çocuk üzerinde de olumsuz etkiler bırakır⁽⁸⁹⁾.

4) Ailedeki yetişkin bireylerin suç işlemesi, tutuklanmış ve hüküm giymiş olması: Aile içindeki ana-baba veya diğer yetişkin üyelerinin adam öldürme, yaralama, hırsızlık v.s. gibi suç içeren eylemlerde bulunup tutuklanması, hüküm giymiş olması, Sema Kut'un gençler üzerinde yaptığı yaptığı araştırmada gençlerin kişiliği üzerine olumsuz etkiler bıraktığını göstermiştir⁽⁹⁰⁾.

5) Çalışan anne: Günümüzde kadının çalışma hayatına girişi kent yaşamında gittikçe artmaktadır. Bu da çocukların bakımı için gerekli kreş, bakımevi, yuva ve anaokulu sayısının artmasına gereksinim doğurmuştur.

Aile içinde annenin çalışması, çocuğun ruhsal açıdan gelişmesini etkileyen bir faktördür. Annenin çalışması, bu süre içinde çocuğun nerede kalacağı gibi sorunlar yarattığı gibi, aile büyükleri tarafından bakılması da sorunlar yaratmaktadır. Örneğin; çocuğun duygusal açıdan anne babadan uzaklaşmasına neden olduğu gibi, bakan büyükanne ile anne arasında çocuk yetiştirme bakış açılarındaki farklılıktan dolayı çatışmada meydana gelebilir.

Genel olarak çalışan annelerin çocuklarında çeşitli davranış bozuklukları, uyumsuzluk, güvensizlik ve saldırganlık gözlenmektedir. Çalışan annelerin akşam eve yorgun gelmeleri, çocuğun ihtiyaç hissettiği ilgiye engel olabilmektedir.

Bütün bunlarla birlikte çalışan annenin eve geldiğinde çocuğuyla özel ilgilenmesi ve çalışma saatleri içinde çocuğa uygun eğitimi verecek kurumların olması (kreş, anaokulu v.s.) bütün bu olumsuz durumların oluşmasını engelleyebilir⁽⁹¹⁾.

⁽⁸⁹⁾ S. Kut, a.g.e., ss. 133-155.

⁽⁹⁰⁾ S. Kut, Aynı eser, ss. 245-246.

⁽⁹¹⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 138.

2. Aile Yapısı ve İşlevleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi; aile toplumu oluşturan temel kurumlardan birisidir. Bütün toplumlarda varolan bir kurumdur. Ailenin ne zaman ve nasıl oluştuğu, her zaman varolan bir kurum olduğu üzerine çeşitli farklı görüşler vardır. Biz burda bu farklı görüşlere girmek istemiyoruz. Bütün toplumlarda varolan ama akrabalık sistemleri, ailenin oturduğu mekan, evlilik ve eş seçme biçimleri toplumdan topluma değişen aileyi, yapısı ve işlevleri açısından kısaca incelemek istiyoruz.

Ailenin yapısı ve işlevleri dikkate alındığında genel olarak ailenin iki tipinden söz etmek mümkün. Birincisi geniş aile ikincisi de çekirdek ailedir. Şimdi kısaca bunlara değinmek istiyoruz.

a- Geniş Aile

Geniş aile kavramının yanında geleneksel ve ataerkil aile kavramları da bu kavramı anlatmak için kullanılan kavramlardır.

H.Z. Ülken, geniş aileyi "aynı çatı altında oturan veya birbirine bağlı, küçük ev topluluğunda yaşayan birçok özel veya çekirdek ailelerden kurulmuş zümredir"⁽⁹²⁾ diye tanımlar.

M. Erkal da pederşahi aileyi anlatırken baba ağırlığından bahseder. Bu tip ailelerin üyeleri üzerindeki kontrol gücünün yüksekliğinden üyelerin birbirine bağlılık şuurunun yüksek olduğunu söyler. Pederşahi aileyi geleneksel ve geniş aile olarakta nitelenebileceğini belirtir⁽⁹³⁾.

Geniş aileyi genel olarak belirleyen birkaç çekirdek ailenin aynı çatı altında yaşadığı hiyerarşik bir yapıda olan, üyelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılıyan geniş fonksiyonlara sahip ailedir. Şimdi geniş ailenin üyelerinin tüm ihtiyaçlarını karşılayan işlevlerini şöyle sıralıyabiliriz :

a) Geniş aile; bireyin mesleki ve sosyo-kültürel eğitimini sağlayarak eğitim işlevini yerine getirir.

b) Üretim ve tüketim aile içinde yapılarak geniş aile ekonomik işlevi yerine getirir.

c) Aileyi oluşturan üyelerinin tam anlamıyla maddi ve manevi olarak bakmakla yükümlü olmasıyla güvenlik fonksiyonuna sahiptir.

d) Üreme fonksiyonunu sağlar.

e) Ailenin toplumdaki statüsü bireyinde toplumdaki statüsünü belirlemektedir. Bu nedenle de geniş aile statü kazandırma işlevine sahiptir.

⁽⁹²⁾ H.Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, "Aile Maddesi", İstanbul 1969.

⁽⁹³⁾ M. Erkal, a.g.e., s. 81.

Görüldüğü gibi geniş aile geleneksel toplumlarda çok geniş fonksiyonlara sahiptir.

b- Çekirdek Aile

Geleneksel toplumda birçok fonksiyonları üzerinde toplayan geniş aile; ekonomik gelişme ve sanayileşme sonucu oluşan kent yaşamıyla birlikte ailenin yapısında, işlevlerinde değişimleri oluşturmuştur.

M. Erkal' a göre geniş aile, şehirleşme ve üretimde tarım dışı faaliyetlere geçilmesiyle küçülme, çekirdek aileye dönüşmektedir. Ona göre çekirdek aile; karı koca ve çocuklardan oluşan aile tipidir. Çekirdek ailenin bütün toplumlarda gözlense, farklı toplumlarda, toplumun kültürel özelliğine bağlı olarak çekirdek ailenin özellikleride farklı olmaktadır⁽⁹⁴⁾.

Mübeccel B. Kıray'da büyük kent yaşamı sonucu ailenin yapısı ve işlevlerindeki değişimler üzerinde durmuştur. M. Kıray büyük kenti "Örgütlü işyerlerinde ücret karşılığı çalışmayı gerektiren, işyerinin konuttan uzakta olduğu, ailenin eskiden kendi içinde hallettiği birçok iş ve faaliyet için özel kurumlar, örgütler oluşturduğu bir çevredir" şeklinde ifade etmiştir⁽⁹⁵⁾.

Ona göre bu kent yaşamına uyum ise ailede değişme demektir. Her ne kadar kent homojen bir yapıya sahip olmasa da, kent yaşamı içinde kırdan göçenlerde, eski esnaf ve uzmanlaşmış gruplar da az çok etkilenmekte ve değişmektedir.

Kent yaşamıyla birlikte ailedeki değişimleri kısaca çeşitli maddeler halinde belirtelim.

a) Konutlardaki değişimler; avlulu iki ve tek katlı evlerin yerini apartmanlar, gecekondular almıştır.

b) Roller açısından baktığımızda erkeğin aile içindeki rolünde değişme olmamıştır. Kadınlar açısından ise geleneksel olarak ev yaşamının düzenlenmesi iken kadının çalışma hayatına girmesiyle ev dışına çıkmıştır.

Kadının evdeki geleneksel rolünün değişmesinde kadının çalışma hayatına girmesinden daha çok teknolojik imkanlar etkili olmuştur. Örneğin daha önce evde hazırlanan buğdayın una ve makarnaya çevrilmesi şimdi evdışına çıkmış, ticarileşmiştir. Ayrıca çamaşır, bulaşık makinası v.b. gibi teknolojik imkanlarda kadının ev yaşamındaki rolünde değişmesinde etkili olmuştur.

Aile içindeki babanın otoritesinin yerini daha eşitlikçi ilişki almıştır. Baba daha çok hane dışındaki akrabalarla ilişkiler konusunda belirleyici konumundadır⁽⁹⁶⁾.

⁽⁹⁴⁾ M Erkal, Aynı Eser, s. 80.

⁽⁹⁵⁾ Mübeccel Kıray, Türkiye'de Ailenin Değişimi, "Büyük Kent ve Değişen Aile", T.S.B.D. 1984, s. 69.

⁽⁹⁶⁾ M. Kıray, Aynı Eser, ss. 70-73.

c) Kent yaşamında aileler gelirlerini nakit olarak elde ederler. Genel olarak işçi, memur ve girişimci gibi uğraş alanları sözkonusudur⁽⁹⁷⁾.

Murdock çekirdek ailenin her yerde her zaman bütün toplumlarda var olduğunu, geniş ailenin de çekirdek ailelerin birleşmesiyle oluştuğunu ileri sürmüştür. Ona göre çekirdek ailenin her zaman ve bütün toplumlarda değişmeyen işlevleri vardır. Bunlar;

- a) Cinsel ihtiyaçların karşılanması
- b) Üremenin ağlanması
- c) Cinsiyete göre iş bölümü ve ekonomik işbirliğinin sağlanması
- d) Çocuk bakımı ve eğitimi⁽⁹⁸⁾

Bizde şimdi değişen toplumsal yaşamla birlikte çekirdek ailenin işlevlerini sıralayalım;

a) Çekirdek aile ekonomik sistemin gerektirdiği hareketliliği sağlayacak niteliktedir.

b) Çekirdek ailenin kendi konutlarını seçme imkanının olması belli coğrafi bölgelerde ikamet etme zorluğundan kurtarmış coğrafi bir rahatlık getirmiştir.

c) Çekirdek aile yeni teknolojik zorluklarına uymak için her iki cinsinde gelişmesine olanak tanımaktadır.

d) Çekirdek ailedeki üyeler geniş aileye göre duygu ve ekonomik açıdan güçsüz olmaları onların kendi güvencelerini yaratmaya itmiştir. Böylece kendine uygun endüstriyel mesleği seçerek hayat şeklini kolaylıkla değiştirebilecektir⁽⁹⁹⁾.

Günümüzde aileye ait birçok fonksiyon dışarı çıksada bizce aile hala önemini korumaktadır.

3- Aile İçi Eğitim ve Okul Başarısına Etkisi

Farklı sosyo-ekonomik yapılara sahip ailelerde kullanılan dilin kullanımı da farklıdır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük, alt sınıflara ait ailelerde kullanılan dil daha az soyutlamanın olduğu günlük konuşma dilidir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek orta sınıfın ailelerin de ise soyutlamanın fazla olduğu, daha zengin bir dil kullanılmaktadır⁽¹⁰⁰⁾.

Gerek Amiran Kurtkan Bilgiseven, gerekse Mahmut Tezcan ailede kullanılan dilin çocuğun okul başarısını etkileyen ana faktörlerden görmektedirler.

⁽⁹⁷⁾ M. Kiray, a.g.e., ss. 70-73.

⁽⁹⁸⁾ S. Kut, a.g.e., ss. 5-6.

⁽⁹⁹⁾ E. Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul 1981, s. 29.

⁽¹⁰⁰⁾ A. K. Bilgiseven, a.g.e., s. 26.

A.K. Bilgiseven "farklı sosyal sınıflara mensup veya farklı tahsil seviyelerindeki ailelerde dünyaya gelen çocukların birbirinden farklı zihni gelişme seviyelerine ulaşmalarının başlıca sebebi öğrendikleri lisanın birbirine nazaran çok değişik olmasıdır. Düşük gelir gruplarına mensup, tahsili az olan ebeveynlerden doğan ve okul öncesi hayatını bu tip ailelerde geçiren çocukların lisanları zayıf ve fikirlerini yazılı veya sözlü olarak ifade edebilme kabiliyetleri noksandır"⁽¹⁰¹⁾ demiştir.

Mahmut Tezcan ise aynı doğrultuda şunları belirtmiştir: "Dil, öğrenci başarısını etkileyen en önemli etmenler arasındadır. Özellikle zeka gelişmesi, düşünme biçimini ve algıyı etkilemesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan ailelerde tek dilin farklı kullanılması çocuğu okul başarısını etkilemektedir. Özellikle alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ailelerde çok kısır bir dil kullanılması, çocuğun okul başarısını olumsuz olarak etkilemektedir"⁽¹⁰²⁾.

Görüldüğü gibi aile içinde gelişen çocuğun kullandığı dil okul başarısında önemli bir etkidir. Çocuğun kullandığı dilin gelişkinliği onun kavrama ve anlatma gücünün de gelişkinliğini belirlemektedir.

1. Statü Yönelimli veya Kişiy Yönelimli Aileler ve Okul Başarısı

Farklı kültürlere sahip ailelerin kullandıkları dilin farklı olmasıyla birlikte çocuğa yaklaşım biçimleri de farklı olmaktadır.

Hess ve Shipman çocuğa öğretim yolları, yaklaşım biçimleri bakımından aileleri statü yönelimli ve kişiy yönelimli diye ikiye ayırmışlardır⁽¹⁰³⁾.

A. Kurtkan'a göre statü yönelimli ailelerde; "anne ve babanın kendilerine atfedilmiş bir ebeveyn statüsüne dayanarak çocuğu, iktidar esasına göre yetiştirdikleri bu tip ailelerde çocuk bir fert olarak dikkate alınmaz, soruları çok defa cevapsız bırakılır, hislerine ve arzularına ise ehemmiyet verilmez"⁽¹⁰⁴⁾ demiştir. Bu da A. Kurtkan'a göre; çocuğun okulda yapılan eğitim ve öğretim faaliyetlerinde başarılı olması için gerekli dilin gelişmemesine neden olur. Oysaki A. Kurtkan'a göre kişiy yönelimli ailelerde "...çocuğun hisleri, arzuları ve merakları dikkate alınır ve ona her hususta gereken izahat verilir. Ondan ötürü bu usül çocuğun cevap vermesine imkan hazırlar ve lisanını daha mükemmel bir şekilde geliştirmesine yol açar"⁽¹⁰⁵⁾.

A. Kurtkan'a göre kişiy yönelimli aileler annenin eğitim seviyesinin yüksek olduğu orta sınıf ailelerdir. Mahmut Tezcan da bu ayrıma katılarak, o da kişiy

(101) A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 26.

(102) M. Tezcan, a.g.e., s. 144.

(103) A. K. Bilgiseven, a.g.e., s. 27.

(104) A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 27.

(105) A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 27.

yönelimli ailelerin, orta sınıfa mensup aileler olduğunu söylemiştir. Ona göre de kişiye yönelimli ailelerde "çocuğun duyguları ve isteklerini gözönüne alır, ona açıklamalarda bulunur. Bu usül daha ayrıntılı bir dili gerektirir ve çocuğun yanıtların tanır"⁽¹⁰⁶⁾. Oysaki statü yönelimli ailelerin tutumunu ise şöyle ifade ediyor." Bu aileler, verilen rollerle çocuğu denetlerler. Çocuğun ana babaya itaat etmesi beklenir. Çünkü çocuklar ana babaya itaat etmelidir. Bu aileler, kuralları emir biçiminde sunarlar. Uysallık tek kuraldır. Bu durumlarda etkileşimde iktidarın rolü açık bir biçimde görülmektedir. Zorlama, meydan okuma, etkileşimde önemli bir yer tutar"⁽¹⁰⁷⁾

Görüldüğü gibi farklı toplumsal kültürlere sahip ailelerin çocuğa yaklaşım biçimlerinin farklı olması, çocukların da farklı dil ve farklı dil gelişkinliğine sahip olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu çocuğa yaklaşım biçiminde kullanılan dilin yapısı çocukta zihni gelişmeyi de etkilemektedir.

Bu konuya ait sık kullanılan örneği açıklayıcı olması açısından biz de vermek istiyoruz. Telefonda konuşmak isteyen anne gürültü yapan çocuğuna "gürültüyü kes" emri verir. Bir başka anne ise "telefonla konuşacağım, bir dakika susarmısın" der. Birinci anne emir vermiştir. Çocuğun bu emre itaat etmesini bekler. Çocuğun bu emir üzerine düşünmesine gerek yoktur. İkinci anne ise; çocuğun, yaptığı davranışın etkilerini başkaları ve zaman boyutunda ilişkilendirmesini istemiştir.

Eğitim kurumlarındaki (ilk ve ortaokullar) öğretmenler gerek aldıkları eğitim sonucu gerekse orta tabaka ailelerden gelmeleri nedeniyle orta tabakaya ait dili kullanmaktadırlar. Bu nedenledir ki, gerek farklı alt kültürlerden gelen, gerekse statü yönelimli ailelerden gelen çocukların, okulda okul başarısı oranlarının düşük olması doğal bir sonuçtur⁽¹⁰⁸⁾.

2. Okul Eğitiminde Ailenin Yönlendirici Etkisi

Bireyin eğitim düzeyinin yüksek olmasında, ailenin bu konuya yaklaşım ve yönlendirme biçimi önemlidir. Ailenin çocuğun içine doğduğu toplumsal çevre olması ile birlikte, ilk eğitiminin verildiği alan olması açısından, aile kurumunun bireyin eğitim düzeyinin gelişmesi ve ilerlemesi bakımından yönlendirme fonksiyonu azımsanamaz.

Bireyin iyi tahsil görmesi A. Kurtkan'a göre şu şartlara bağlıdır:

- 1) Çocuğun kafi derecede yüksek bir zekaya malik olması.
- 2) Öğrenme hususunda aktif bir alakaya sahip bulunması.
- 3) Meslek sahibi yetişkin bir fert olma düşüncesini veya hevesini taşıması.

⁽¹⁰⁶⁾ A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 27.

⁽¹⁰⁷⁾ A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 27.

⁽¹⁰⁸⁾ A. K. Bilgiseven, a.g.e., s. 27-28.

4) Kendisini bu gayeye ulaştırıcı yolların (münasip okulların, münasip iş imkanlarının) mevcut bulunmasıdır.

Ona göre ikinci ve üçüncü maddelerin oluşması aileye bağlıdır. Ailenin bu konuya yaklaşım biçimleri, çocuğun bu konuya yönelmesini sağlar⁽¹⁰⁹⁾.

Ailenin okul eğitimiyle kazandığı formasyonlara karşı tutumu, çocuğun da öğrenme sürecine ilgisini etkilemektedir. Örneğin; zorunlu eğitim dışında eğitim kurumlarının sağladığı eğitimi önemseyen bir ailenin yaklaşımı, çocuk üzerinde de etkili olacaktır. Yine araştırmamıza konu olan Hacı Hüsrev bölgesinde yaşayan bir annenin çocuğuna söylediği "okuyup da ne olacaksın. Sen hiç çingeneden paşa gördünmü?" sözleri çocuğun eğitime olan yönelimini olumsuz yönde etkileyecektir.

B- AKRAN GRUPLARI

Çocuğun aile, komşular ve öğretmenler gibi yetişkinlerin oluşturduğu çevreden farklı olarak, kendi yaştaşlarından oluşan, kendisiyle aynı konumda gördüğü akran gruplarıyla da ilişki halindedir. Bu akran grupları yetişkinlerin bilinçli olarak yaptığı toplumsallaştırma işlevine karşılık, belli bir amacı olmayan, rastlantısal olarak gelişen toplumsallaştırma işlevine sahiptir.

Akran grupları, genellikle aynı yaştan, aynı sosyo-ekonomik yapıya sahip ve aynı etnik kökenden olan üyelere oluşur. Sıcak, samimi, yüzyüze ilişkilerin yaşandığı birincil gruplardır. Bu gruplarda ortak ilgi esastır. Genellikle de bu ilgiler günlük ve anlık olarak oluşturulur. Gelecek düşünülmez, gönüllülük esastır.

Akran gruplarının kendine özgü kuralları ve işleyişi vardır. Küçük yaşlarda oluşan akran gruplarında üyeler arasında otorite ve sorumluluk ilişkisi olmasa da 15-20 yaşlardaki akran gruplarında bu oluşur. Gençlik döneminde kurulan akran gruplarında oluşan, otorite ve sorumluluk ilişkisi yaptırımlarında içerir. Grubun, davranış ve düşünce yapısına uygunluk ödüllendirilme getirdiği gibi uymama durumunda da cezalandırma sistemi mevcuttur⁽¹¹⁰⁾.

Şimdi; okul ve aileden farklı olarak kendilerine özgü beklentileri, kuralları, davranış kalıpları ve dilleri olan farklı yaşlarda kurulan akran gruplarını inceleyelim.

⁽¹⁰⁹⁾ A. K. Bilgiseven, Aynı Eser, s. 28-29.

⁽¹¹⁰⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 160.

1. Oyun Grupları

Bütün toplumsal ve kültürel yapılarda vardır. Oyun grubunun kesin belirlenmiş kuralları olmadığı gibi lideri de sık sık değişir, informeldir⁽¹¹⁾.

2. Klikler

Kız ve erkek ayrılaşmasının yaşandığı, hemcins üyelerden oluşan gruplardır. Klikler, çocuğun veya gencin yetişkin rolünün gelişmeye başladığı akran gruplarıdır. Birey artık bu gruplarla birlikte anne babasıyla arasındaki duygusal bağda kopmalar yaşar. Bu da çocukta yetişkin rolünün gelişmesini sağlar. Klikler katı kuralları olan ve üyelerini diğer toplumsal çevrelerden ayırmaya çalışan gruplardır⁽¹¹²⁾. Mahmut Tezcan'a göre "klik içinde genç, eşit biçimde etkileşimle öğrenir ve arkadaşlarını değerlendirme de konuma kavuşur"⁽¹¹³⁾. Ve klikleri genel olarak orta sınıfa ait ailelerin çocukları oluşturur.

3. Çeteler

Genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük; dinsel, ırksal farklılığın yoğun yaşandığı toplumsal tabakalarda bu tür akran grupları oluşur.

Çetelerde yetişkinlere karşı düşmanlık duygusu çok yükündür, lider kimliği belirgindir. Kendilerine özgü bir dilleri olduğu gibi kendilerine ait sembolleri de vardır. Gelir elde etmek için bir takım suçu içeren davranışlara girebilirler. Çeşitli şekillerde hırsızlık eylemleri yapabildikleri gibi bazı çetelerde ise uyuşturucu kullanımı sözkonusudur.

Çetelerin yetişkinlere duydukları düşmanlık ve bunun sonucu anti-sosyal davranışlara girmeleri, üyelerini suçlu davranışlara yöneltmesi, gencin toplumsal yaşamı açısından olumsuzluk içermektedir. Ayrıca, çetelerin üyeleri arasındaki anti demokratik işleyiş bazı üyelerin kişiliklerinin gelişmesini engellediği gibi zarar da verebilir⁽¹¹⁴⁾.

4. Özenti Grupları

Çocukta öğrenme süreci öykünmeyle başlar. Çocuğun yaşı büyüdükçe öykünmenin mehiyeti değiştiği gibi, öykünülen bireylerde değişebilir. İlk başlarda

⁽¹¹⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 161.

⁽¹¹²⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 161.

⁽¹¹³⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 161.

⁽¹¹⁴⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 161-162.

öykünme aile içi bireylere yönelik iken yaş ilerledikçe aile dışı komşulara, arkadaşlara, öğretmenlere yönelebilir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi birey açısından özentî grupları çok önemlidir. Özentî grupları, bireyin tutum, davranış, değer ve düşünce olarak kendisine örnek aldığı kişilerin oluşturduğu gruplardır. Birey bu grubun içinde yer almaz. Ama bu grubun içinde imiş gibi kendini hisseder ve o grubun davranışlarını, değerlerini olduğu gibi benimser.

Özentî grupları, 7-8 yaşlarında önem kazanmaya başlarken, 15-20 yaşları arasında doruk noktasına ulaşır. 15-20 yaşlarında bu özentî gruplarında etkilenme son derece yoğun yaşanır⁽¹¹⁵⁾.

C- OKUL

Okul; çocuğun aile dışında karşılaştığı ilk yetişkinlerin otoritesini ifade eder. Okulda ondan beklenenler okula devam etmesi, derslerine çalışması ve ondan istenen davranışları göstermesidir. Bu beklenenleri yerine getirmesi halinde ödüllendirme aileden farklı olarak biçimseldir. Sınıf geçme, iyi not alma, bazı eylemlere katılma gibi.

Okul örgütlü bir kurumdur. Ayrıca, kendine özgü kültürü vardır. Şimdi okulun kendine özgü kültürüne paralel olarak özelliklerini inceleyelim⁽¹¹⁶⁾.

1. Okulun Özellikleri

Okulun örgütlü bir kurum olması nedeniyle kendine ait bir kültürü vardır. Eğitim sosyoloğu Waller ilk kez okulun kendine ait özelliklerini incelemiş ve şunları belirlemiştir:

1) Okulun belirlenmiş bir nüfusu vardır. Farklı kültürel ve etnik yapıdan gelselerde okul içinde tekdüze bir grup oluşturmaktadırlar.

2) Okulun belirlenmiş bir siyasal yapısı sözkonusudur. Okulun siyasal yapısı okulun yetişkin personeli tarafından sağlanan otorite ve bunun sonucu olarak otokratik yapı ifade edilmektedir. Bunun amacı okulun yöneticilerinin çevreden (mezun olmuş öğrenci velileri) gelecek tehlikeleri korumayı hedefler.

3) Okulun üyeleri arasında, kendini okulla özdeşleştirme ve biz duygusu hakimdir.

⁽¹¹⁵⁾ M. Tezcan, Aynı Eser, s. 162.

⁽¹¹⁶⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 226.

4) Okulun üyeleri arasında oyun grupları yoluyla ve öğretmen öğrenci yönlendirmesi sonucu, basit bir şekilde yetişkin kültürün değiştirilmesi ile farklı bir kültür oluşur⁽¹¹⁷⁾.

2. Biçimsellik ve Bürokratlaşma

Okulun biçimselliği; planlı ve formel olmasından ileri gelmektedir. Belli bir amaca yönelik olarak hazırlanmış, belirlenmiş günler arasında neler yapılması gerektiği önceden hesaplanmış, zaman formalize edilmiştir. Bu biçimsellik öğretmenin ve öğrencinin sınıf içinde oturma yerini belirlediği gibi, öğretmenin öğretim için grupları oluşturmasında, öğretmen ve yöneticilerin ayrı ayrı odalarının olmasıyla kendini göstermektedir⁽¹¹⁸⁾.

Günümüzde okullar yalnızca biçimsel olarak örgütlenmemiş aynı zamanda bürokratlaşmıştır.

Bürokrasi kavramını ilk geliştiren Max Weber'dir. Ona göre "bütün egemenlik türlerinin 'akılcı gerçekliğin' ve profesyonel uzmanın kişilik tipinin gelişmesini çok güçlü bir biçimde etkiler"⁽¹¹⁹⁾.

Max Weber uzman kişilik tipinin gelişmesinde eğitim ve öğretime önem vermiştir. Ona göre eğitim ve öğretim kurumları uzman kişilik tipini sağlayan en önemli kurumlardır.

Modern toplumlarda eğitimin bürokratlaşması, otoritenin merkezileşmesi ve kullanılan yöntemlerin standartizasyonunu içermektedir. Bürokratlaşma, okulu kendi çıkarına araç olarak kullanmak isteyen gruplara karşı korunması açısından yararlı olması ile birlikte tek düze olması, atalet gibi bürokrasiye ait patolojileri de birlikte getirmektedir⁽¹²⁰⁾.

3. Etkileşim

Okul içerisinde öğrenciler birbirleri arasında etkileşim içindedirler. Öğrenciler arasında informel bir toplumsal örgüt vardır. Bu örgüt kendi içinde saygınlık sistemine ve buna bağlı olarak sıralanmaya sahiptir. Bu saygınlık ve sıralanmayı belirleyenler toplumdaki gibi farklı sınıfa ait olmaktan kaynaklanabileceği gibi atletik yetenek, fiziksel, sempatik olma v.s. gibi etkenler de

(117) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 227.

(118) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 229.

(119) Max Weber, Sosyoloji Yazıları, Çev. Taha Parla, İstanbul 1986, s. 212.

(120) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 229.

belirler. Öğrenciler arasındaki bu hiyerarşik belirlenme çeşitli yardımlaşma klikler ve grupların oluşmasına neden olur⁽¹²¹⁾.

4. Okulun Toplumsallaştırma İşlevi

Okul çocuğun toplumsallaşmasında en önemli kurumlardan birisidir. Ayrıca okul çocuğun duygusal açıdan aileden bağımsızlaşmasını sağlayan bir kurumdur.

Okulda başarı iki açıdan gelişir. Birincisi bilgi, beceri elde etme, ikincisi ise; toplumun ahlaksal değerlerini öğrenmedir. Okulda toplumsal bir öğrenme sözkonusudur. Arkadaşlığı, iyi davranışları, sorumluluğu okulda geliştirir⁽¹²²⁾.

Okulda öğretmen, çocuğun toplumsallaşmasında araç durumundadır. Yetişkin otoritesinin gerekliliğini, düzeni, disiplini çocuk öğretmenle kazanır. Öğretmenle birlikte orta sınıfa ait kamu mallarına zarar vermeme, kibarlık, saygı, düzenlilik ve doğru konuşma gibi özellikleri öğrenir. Öğretmen öğretim alanındaki bilgi ve eğitsel başarının değerini ifade eder. Özellikle öğretmen düşük gelirli alt sınıfa ait çocuklarda bir model oluşturur. Öğretmenin model oluşturması çocuğun toplumsallaşması açısından önemlidir⁽¹²³⁾.

5. Okul Tipleri

Okul her toplumda işlevsel bir yapıya sahiptir. İşlevsel bir kurum olan okul, içinde bulunduğu toplumsal çevre ile ilişkisi toplumdaki farklılıkları göstermektedir. Bazı toplumlarda okul çevre ilişkisi çok olumlu iken, bazı toplumlarda çatışma durumu söz konusudur. Okulun çevre ile ilişkisindeki bu durumlar, okulun var olduğu alanların özelliğine de bağlı olabilmektedir⁽¹²⁴⁾.

Okulun çevreyle ilişkisine göre ayrılan okul tiplerine geçmeden önce toplumun inkılapçı, muhafazakar, reaksiyoner olması bakımından okulun yapısını inceleyelim.

Okulların eğitim süreçlerinde öncelik verdiği unsurların niteliğini, toplumun ihtiyaçları belirlemektedir. Toplumların ihtiyaçlarını, toplumun inkılapçı, muhafazakar veya reaksiyoner olması belirlediği gibi, bu da okulun öncelik verdiği alanları belirlemektedir⁽¹²⁵⁾.

(121) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 230.

(122) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 232.

(123) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 232.

(124) M. Tezcan, Aynı Eser, s. 238.

(125) A.K. Bilgiseven, a.g.e., s. 34.

İnkılapçı toplum; eskisinden farklı yeni bir kültürü inşa etmeye çalışan, yenilenme süreci içerisinde bulunan toplumdur. Bu nedendir ki eğitimin topluma ait ananeleri günün şartlarına uydurulması olan, yaratıcılık işlevinden yararlanır. İnkılapçı toplumlarda eğitimin yaratıcılık işlevinden yararlanarak yeni kültürün moral değerleri en önemli unsurunu oluşturmaktadır. İkinci sırayı idrak (anlayış), kavrama alır. Üçüncü sırada ise teknik yer almaktadır. Çünkü, mevcut yeni kültürün yerleşmesi için, yeni kültürü idrak etmiş, teknik ilerlemeleri sağlayacak bireylere ihtiyaç vardır. Ancak bu yolla mevcut yeni kültür karşı bir ihtilalden kendini koruyabilir.

Muhafazakar toplumlar ise sosyo kültürel yapı için tehlike oluşturacak güçlere karşı üstünlüğün sağlandığı ve yerleştirilmek istenen kültürün yerleşmesinde başarılı olmuş toplumlardır. Bu tür toplumlarda yeni kültür oturduğu için birinci sırayı teknik, ikinci sırayı manevi konular, üçüncü sırayı ise idrak almaktadır.

Reaksiyoner toplumlar, muhafazakar tipi toplumun hemen arkasından gelen toplumlardır. Bu nedendir ki ihtilalci toplumlarda olduğu gibi eğitim de sosyal konular birinci sırayı alır. İkinci sırada teknik, üçüncü sırada ise idrak vardır. Tekniğe idraktan daha çok önem verilmesi toplum açısından bazı sakıncılar doğurabilir. Örneğin; tekniğin idraktan öncelikli olması toplumda yaratıcı, üretken bireylerin yetişmesini engelleyebilmektedir⁽¹²⁶⁾.

6. Okul ve Toplumsal Çevre İlişkisine Göre Okul Tipleri

Okulun toplumla ilişkisi toplumdan topluma fark edeceği gibi okulun çevreyle ilişkisi de çeşitli okul tiplerini de meydana getirir. Okulun çevreyle ilişkisi açısından okullar, üç tipolojiyi oluşturmaktadırlar.

1) Okulun çevreden tamamen kopuk olduğu geleneksel okul tipidir. Bu okul tipinde okul, mesleksi becerilerin kazandırıldığı, entellektüel birikimin sağlandığı, toplumdan ayrı, öğretimde uzmanlaşmış bir kurum olarak düşünülür. ABD'de bugün birçok okul bu tiptedir. Okul yalnızca öğretimle ilgilenir ve çevreden tamamen kopukturlar.

2) İkinci tip okulu toplumun basitleştirilmiş bir modeli şeklinde olan okul tipi oluşturmaktadır. Bu görüşü John Dewey savunmuştur. Ona göre çocuk hizmet ruhu ile kendini yöneltir. Böylece dengeli, uyumlu bir toplum düzeni oluşur. Örneğin; topluluğun bir modeli olarak düzenlenen okulda öğrenciler birlikte yer, içer, oynar, okulun bahçesinde ve sınıfta evcil hayvanlar vardır. Küçük dükkanların olmasıyla çocuklar para ile uğraşmayı öğrenip kendi düzenlerini oluşturdukları gibi sorumluluklarının da farkına varırlar⁽¹²⁷⁾.

⁽¹²⁶⁾ A.K. Bilgiseven, a.g.e., s. 34-36.

⁽¹²⁷⁾ M. Tezcan, a.g.e., ss. 239-242.

3) Üçüncü tip okulda da çevre ile ilişki sözkonusudur. Ama bu ilişki yalnızca çevrenin belirlediği okul şeklinde olmayıp, okulun da çevreyi etkilemesi şeklindedir. Karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Bu tip okul 1930'larda ABD'de geliştirilmiştir. Okul eylemleri ile öğrenciler içinde bulunduğu topluluğu daha iyi duruma getiren araç konumundadırlar.

Eğitime; çocuğun içindeki toplumun değer ve normlarını aktaran, toplumun sosyo ekonomik davranış modellerinin öğretimi anlamındaki geniş manada baktığımızda yalnızca ne aile ne de okul bunu gerçekleştirebilirler. Eğitimciler topluluğun ve okulun eğitsel deneyimlerinin bağlantısını bulmaya çalışmalıdırlar.

Topluluk okulu adı verilen bu okul tipinin iki özelliğinden bahsetmek mümkündür.

1) Çocuklara içinde yaşadıkları yerel topluluğun sosyo kültürel, ekonomik değerlerinin keşfedilmesi, geliştirilmesi ve kaynaklarının kullanılmasını öğretir⁽¹²⁸⁾.

2) Okul; yalnızca öğrencilerin eğitimiyle ilgilenmez, aynı zamanda da içinde bulunduğu topluluğun da eğitilmesini amaçlar. Çevrenin gelişmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından okul bir araçtır. Okulun, çevrenin kalkınmasında sorumluluğu olması, çevrenin de okulun çalışmalarında söz sahibi olmasını doğurmuştur.

Ülkemiz açısından baktığımızda okul çevre ilişkisi bağlamında daha çok birinci tip geleneksel okul tipi görünümü söz konusudur. Okul çevrenin sosyo kültürel yapısından, ekonomisinden uzaktır. Öğrenme süreci yalnızca okul içinde dört duvar arasında, öğrenme alanlarından uzak durumdadır.

Ülkemizde 1947'den sonra kurulan okul aile birlikleri, okul koruma dernekleri, okul çevre ilişkisini sağlamada yeterli işlevlere sahip olamamışlardır⁽¹²⁹⁾.

⁽¹²⁸⁾ M. Tezcan, a.g.e., s. 242.

⁽¹²⁹⁾ M. Tezcan, Aynı eser, ss. 239-242.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HACI HÜSREV BÖLGESİ İLKOKUL ÇOCUKLARI İLE İLGİLİ TATBİKİ BİR ARAŞTIRMA

I- HACI HÜSREV BÖLGESİNİN SOSYAL YAPISI

A- YERİ

Hacı Hüsrev bölgesi; Dolapdere, Kurtuluş, Feriköy ve Kasımpaşa ile sınırlı tepenin üzerindeki alandır. Hacı hüsrev ismini kesin olarak bilinmemekle birlikte bu bölgede eskiden yaşamış bir kişinin adından aldığı söylenmektedir.

B- NÜFUS YAPISI

Hacı Hüsrev bölgesi ve bu bölgeyi içine alan İstiklal mahallesi nüfusu 10.000'dir. Nüfusunun yarısından fazlası çingene diye adlandırılan (Bursa ve Edirne'li) ailelerden oluşur. Bölgenin diğer nüfusu ise Anadolu'dan göç ederek gelen çoğunluğu Sivas ve Tokat'lı insanlardan oluşmuştur.

Bu bölgede yaşayan insanların çingene diye nitelendirilmeleri bizi bu kavram üzerinde durmamızı gerekli kıldığı düşüncesindeyiz. Şimdi çingeneler hakkında ve kökenleri konusundaki varsayımlar üzerinde duralım.

I. Çingenelerin Kökenlerine İlişkin Varsayımlar

20. yy'a kadar çingeneler hakkında pek fazla birşey bilinmiyordu. Mısır'dan gelen esmer tenli göçer halde yaşayan insanlardı. Genel olarak yaşadıkları toplum tarafından hem korkulan hem de aşkı, tutkuyu, şiddeti, kini içeren niteliklerle haklarında hikayeler üretilen insanlardı.

Nazım Alpman "Çingeneler" adlı araştırma kitabında çingenelerin kökeninden bahseder. Bugün çingenelerin kökenleri, tarihi konusunda gelinen nokta şöyledir: Çingeneler 11. yy'a kadar Hindistan'ın kuzeyinde Pencap ve Sint bölgesinde yaşamışlardır. 11. yy da nedeni pek belli olmayan sebeplerden dolayı İran'a ilk büyük göçlerini yaparlar. İran'a tek kol halinde gelen çingeneler iki kola ayrılarak ikinci büyük göçlerini yaptılar. Birinci kol kuzeye yönelerek Kafkaslar'dan Karadeniz, Rusya kıyılarını aşarak Orta Avrupa'ya inerler. (14 15.yy) İkinci kol ise Güneydoğu Anadolu, Irak, Suriye ve Filistin'den geçerek Mısır'a ulaşırlar. Mısır'da da yine üçüncü

büyük göçü yaparak Kuzey Afrika ve İspanya'ya ulaştılar. Ülkemizdeki Kahramanmaraş, Gaziantep, Adana merkez ve çevresindeki yaşayan çingeneler büyük bir ihtimalle bu güney kolunun torunlarıdır⁽¹³⁰⁾.

Nicole Martinez bu göç çizgisine uygun olsa da 14. ve 15. yy'larda Avrupa'da görülen göçerlerin aynı kökten gelen aynı etnik yapıya sahip insanlar olmadıklarını ileri sürer.

14. ve 15.yy'larda koyu derili, balkanlarda (Girit üzerinden Yunan adaları ve Sırbistan) köle olarak yaşayan Atzingani'lerden söz edilir. Daha sonra bunlar Bohemler, Sarazenler ve Mısırlılar diye isimlerle ifade edileceklerdir. Kökenleri konusunda o dönemde hiçbir bilgi yoktur. Nicole Martinez kitabında 1417'den itibaren birdenbire Avrupa'da kral ve dukelerin ortaya çıktığını, bunların da Yunanistan'da, Modan'da bir yer adı olan küçük Mısır'dan geldiklerini söyler. O dönemdeki çeşitli seyyahlar gezgin ve kulübelere yaşayan insanlardan bahseder. Romiti'ler, Asingani'ler diye adlandırılırlar. O dönemde yine bu insanlara Bohem'ler ve Sarazen'ler gibi etnik adlarla da isimlendirilmişlerdir⁽¹³¹⁾.

Nicole Martinez bütün bu 14.yy'la birlikte Avrupa'da görülen göçer insanların aynı kökten geldiklerini kabul etmez. Ona göre tüm bu farklı adlarla anılan (Bohemya'lılar, Mısırlılar, Sintiler, Sarazen'ler, Zingani'ler) bu göçerlerin tek bir kökten geldiği, ortak bir dile sahip oldukları bir hayal ürünüdür. Çünkü ona göre; Mısır hayallerinin bitmesi ile birlikte aydınlanma döneminde insanlığın kökeni üzerine yapılan araştırmalar Diderot'un bilimlerin kökeni Hindistan'da demesiyle biter. 1805'te Friedrich Schlegel herşeyin kökenini Hindistan'da görür. Bütün bu Hindistan'a olan ilgi dönemin düşün dünyasını etkilemiş ve yeni birçok düşüncenin doğmasına neden olmuştur. Bu nedendir ki Avrupa'da yaşayan göçerlerin kökenini Hindistan'da görme uğraşında buradan kaynaklanmaktadır⁽¹³²⁾.

Çünkü ona göre çingenelerin tarihi, gelişimi, gelenekleri içinde yaşadıkları topluma gönderme yapmadan açıklanamaz. Bu nedendir ki düşüncü bu toplumların incelenmesinde önemli bir yer tutar. Bütün toplumlarda ortak olan betimlemelerde bu insanların oldum olası göçer olarak görülmesidir.

Reddedildikleri toplumların kıyısında yaşayan, içinde buldukları toplumun kültürünün karmaşık taklidinden oluşan alt kültüre sahip bu insanlar için etnik azınlık tanımı kullanmak doğru değildir⁽¹³³⁾.

Etnik azınlık tanımı; toplumsal hareketliliğin yok edemeyeceği, devamlılığı olan ortak kültürel değerlerle birlikte, tinsel, sanatsal, özdeksel özellikleri

(130) Nazım Alpman, Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler, İstanbul 1993, ss. 95-96.

(131) Nicole Martinez, Çingeneler, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul 1992, s. 12.

(132) N. Martinez, Aynı Eser, s. 20.

(133) N. Martinez, Aynı Eser, s. 20.

içerir. Bu insanlarda görülen ortak çizgiler, ortak davranışlar ancak aynı toplumsal konum sonucu oluşan ortak psikojjiyle açıklanabilir⁽¹³⁴⁾.

Bu bölgede yaşayan çingene olarak nitelenen bu insanların, Bursa ve Edirne'den geldikleri dışında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu açıdan N. Martinez, bu konudaki görüşlerine katılıp, bu bölgedeki çingene olarak nitelenen insanları suçlu bir alt kültür olarak görüyoruz.

2. Nüfusun Yerleşim Düzeni ve Geçim Kaynakları

Daha önce belirttiğimiz gibi bu bölgede çoğunluğu çingene olarak nitelenen insanlar yaşamaktadır. Bu insanların büyük bir kısmı 30-35 yıl önce Bursa (İnegöl)'dan az bir miktar da Edirne'den bu bölgeye gelmişlerdir.

Bu bölgede yaşayan Sivas ve Tokat'lı nüfus ise 10-13 yıl önce yerleşmeye başlamışlardır. Bu illerden ve son zamanlarda Ağrı'dan da bu bölgeye göç olması sonucu Hacı Hüsrev'de yaşayan Bursa'lı nüfusun Hacı Ahmet Mahallesiine doğru yayılmaya başlamıştır.

Bursa'lılar daha çok, Hacı Hüsrev'de Ali Kabuli Caddesi üzerindeki Sahaf Muhittin camisi ile Kasımpaşa ve Dolapdere arasındaki kısımda oturmaktadırlar. Sivas'lı ve Tokat'lı nüfus ise genelde Sahaf Muhittin camisinden Feriköy ve Kurtuluş arasındaki kısımda otururlar.

Sahaf Muhittin camisi ile Kasımpaşa ve Dolapdere arasındaki kısım Hacı Hüsrev bölgesinden olmayanların girmesi tehlikeli olabilmektedir. Burda yabancı hemen fark edilir. Kadınların çoğunluğu yankesicilik yaparlar. Yaptıkları bu işten dolayı kadınlarda hap kullanımı ve jiletciliğin yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Erkeklerde ise kumar oynama son derece yaygındır. Erkeklerin bir kısmı çalışmazken bir kısmında arba alımı-satımı, taksicilik veya uyuşturucu madde satımı yaptıkları sanılmaktadır. Bu kısımda yaşayanların yaşam standartları bölgenin diğer kısımlarına göre daha yüksektir. Gecekondu olmayan evlerinin, yazlıklarının, son model arabalarının olduğu müşahede edilmiştir.

Sahaf Muhittin camisi ile Feriköy ve Kurtuluş arasındaki kısımda yine Bursa'lılar ile birlikte Sivas'lı, Tokat'lı ve son zamanlarda gelen Ağrı'lılar yaşarlar. Bu kısımda yaşayan Bursa'lılar arasında uyuşturucu madde alım-satımı yaygın olmakla birlikte küçük atelyelerde çalışanlarda mevcuttur. Yine burada araba teyibi hırsızlığı, dolandırıcılıkla uğraştıkları da sanılmaktadır. Sivas, Tokat ve son zamanlarda gelen Ağrı'lılar ise genelde çeşitli atelyelerde (konfeksiyon, çanta, toka, v.s.) çalışırlar. Son zamanlarda bu insanlarda da yasal olmayan işlere yönelmede gözlenmiştir. Hacı Hüsrev'in bu kısmında yaşayan ailelerin çoğunluğu çok kötü

⁽¹³⁴⁾ N. Martinez, a.g.e., ss. 9-10.

koşullarda olan tek odalı, rutübetli, birbiri içine geçmiş, tek veya iki katlı gecekondularda yaşarlar.

C- BÖLGEDEKİ FARKLI NÜFUSLAR ARASI İLİŞKİLER

Hacı Hüsrev'de yaşayan Çingene (Bursa ve Edirne'liler) ile köylüler (Sivas, Tokat ve Ağrı'lılar) arasında kendilerini farklı görmekten kaynaklanan sürtüşmenin olduğu gözlemlenmiştir. Buda zaman zaman taşlı, sopalı, silahlı, bıçaklı, birkaç gün süren büyük kavgalarla kendini göstermektedir.

Ayrıca mahallede bu tür sürtüşmelere dayanmayan sık sık küçük çaplı kavgalar da olmaktadır.

Bursa'lı bir çocuk bu bölgede bulunan Hacı Hüsrev İlkokulunun camlarına taş atar ve kırar. Bunu gören Sivas'lı insanlar okulun camlarının kırılmasına kızarlar. Bunun üzerine Bursa'lularla Sivas'lular arasında 3-4 gün süren taşlı, sopalı, bıçaklı, silahlı bir kavga olur. Kavga ancak polis müdahaleleri ile biter.

Yukarıda anlatılan olayın nedeni bu bölgede yaşayan insanlar arasındaki sürtüşmeden kaynaklanmakla birlikte aynı zamanda Bursa'luların bilinçaltılarında devlete ait mekanlara ve kurumlara düşmanlık, güvensizliğin olduğunu düşündürüyor. Bu durum polisle sık sık karşı karşıya gelen bu insanlar için kareköl bir fobi olmakla birlikte paranın her şeyi çözdüğü düşüncesi genel kanıdır.

Devlete ait mekan ve kurumlara karşı kin ve nefret duyma geçimini yasal yollarla sağlamayan çingenelerde kendini daha belirgin gösterdiği düşüncesindeyiz. Bunun nedeni ise bizce, toplum dışına itilen ve tecrit edilen bu insanların ortak psikolojisinden kaynaklandığı inancındayız.

Hacı Hüsrev İlkokulu Koruma Derneği yararına düzenlenen geziye gelen yaşları 12-18 arasındaki gençler (geçimlerini tamamen yasal olmayan yollardan sağlayan ailelerin çocukları), gezide hap ve alkol alıp kavga çıkartırlar. Kavgayı yatıştırmaya çalışan öğretmene tepki gösterip şöyle derler:

- Kahrolsun Moğollar, yaşasın göçerler.

Moğolları Türkler, göçerler olarakta kendilerini kastetmektedirler. Buna cevap kendi içlerinden yaşca daha büyük ve okulda çocuğu olan bir kadından gelir.

- Niye ölsünlerki onların sayesinde altınızda mersedesler, arabalarla geziyorsunuz, yaşıyorsunuz.

Çingene diye nitelendirilen (Bursa ve Edirne'li) insanlar bu tanımlamadan rahatsız olmalarıyla birlikte aynı zamanda kendi içlerinde bu nitelemeyi rahatlıkla kullanmaktadırlar.

D-DİNİ İNANIŞ

Hacı Hüsrev bölgesinde yaşayan Sivas'lı ve Tokat'lı nüfus alevi inancına sahiptir. Geldikleri yerin gelenek, göreneklerini ve dini inanışlarını hala korumaktadırlar. Kendi aralarında sık sık cem törenleri yaparlar.

Bu bölgede yaşayan Bursa ve Edirne'den gelen ailelerde de alevi inancı sözkonusudur. Ancak çok az da olsa suni inancına sahip ailelere de rastlamak mümkündür. Hacı Bektaşî Veli onlar için çok önemlidir. Her yıl Hacı Bektaşî Veli Şenliği sırasında türbesini ziyaret ederler. Ayrıca Hacı Hüsrev bölgesinin Feriköy ile birleştiği yerde bulunan Cura Baba türbesi de çok önemlidir. Türbede mum yakıp dua edip dilekte bulunurlar. Bu insanlarda en büyük yemin *Cura Baba çarpsın*'dır. Ama buna rağmen türbe 1994'de restore edildikten sonra iki kere soyulmuştur.

E-GELENEK VE GÖRENEK

Hacı Hüsrev bölgesinde çingene olarak nitelenen insanların geçmişten getirdikleri toplumun genel kültüründen farklı kendine özel adetlerinin, gelenek ve göreneklerin olduğunu pek söyleyemeyiz.

Düğünler onlar için çok önemli olup, düğünün güzelliği, eğlencesi, yiyilip içilmesi önemli bir prestij kaynağıdır. Sünnet düğünleri iki gün sürer. Çocuğa (onların deyimiyle) padişah kıyafeti giydirilir. Düğünün birinci günü çocuğa sünnet kıyafeti giydirilip ata bindirilir. Çangıllarla birlikte kadınlar oynayarak çocuk bütün mahalleyi gezdirilir. Tanıdıklar çocuğa para veya altın takarlar ve akşamda kına gecesi düzenlenir. Gece yemekli ve içkili olup evde veya evin bahçesinde yapılır. Ertesi gün ise düğün salonunda düğünü yaparlar ve çocuk sünnet olur. Evlilik düğünlerinde ise toplumun diğer bölgelerinde olduğu gibi kına gecesi olup, düğün de salon veya bahçede damadın ailesi tarafından yapılır. Ayrıca gerdek gecesinin ertesi günü, kız bakire olduğu zaman paça denen bir eğlenceleride vardır. Paça yalnız kadınların katıldığı, içkili-yemekli, genellikle erkek ailesi tarafından düzenlenir.

Bu bölgedeki diğer nüfus ise geldikleri bölgenin gelenek ve göreneklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

II. HACI HÜSREV BÖLGESİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Bu bölgede ilkokul çağındaki çocukların gittiği, iki eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu okullar Hacı Hüsrev bölgesinin içinde bulunan Hacı Hüsrev İlkokulu ile Hacı Ahmet Mahallesinde bulunan Pirreis İlköğretim Okuludur.

Hacı Hüsrev İlkokulunda kayıtlı öğrenci sayısı 622 olmasına rağmen, okula devam eden öğrenci sayısı 421 dir. Pirireis İlköğretim Okulunda ilkokul bölümünde 1500 öğrenci kayıtlı olmasına karşılık, 750 öğrenci okula devam etmektedir.

Hacı Hüsrev bölgesine Anadolu'dan göç olması sonucu bu bölgede yaşayan Bursa'luların Hacı Ahmat Mahallesine doğru kaydıkları gözlenmiştir. Bu nedenle Pirireis İlköğretim Okulu öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu da eskiden Hacı Hüsrev'de yaşayan Bursa'lı ailelerin çocuklarıdır.

Hacı Hüsrev İlkokulunda okuyan öğrencilerin % 30'u Çingene olarak değerlendirilen Bursa ve Edirne'li ailelerin çocuklarından oluşur. Diğerleri ise Anadolu'nun çeşitli illerinden gelen (Sivas, Tokat, Giresun, Ağrı) ailelerin çocuklarıdır. Bu bölgenin nüfus yapısına göre öğrenci dağılımının farklı olmasının nedeni Çingene olarak görülen ailelerin çocuklarının okuma-yazma öğrendikten sonra okulu bırakmalarından kaynaklanmaktadır.

Pirireis İlköğretim Okulunda ise yetkililerin bize kesin rakamlar vermemesine karşılık okulun öğrencilerinin % 50'den fazlasının çingene olarak görülen ailelerin çocuklarının oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ama bu öğrencilerin Hacı Hüsrev İlkokulunda olduğu gibi okuma-yazma öğrendikten sonra çoğunluğu okula devam etmemektedirler.

Bu bölgede ilkokulda okuyan öğrenciler arasında genelde çingene-çingene olmayan ayrımı gözlenmekle birlikte, çingenelerle oynamama, aynı sırada oturmama gibi davranışlar bu bölgeye birkaç yıl önce gelmiş Anadolu kökenli (Sivas, Tokat, Ağrı) ailelerin çocuklarında gözlenmektedir. Bu davranışlar Hacı Hüsrev'de uzun yıllardan beri oturan ailelerin çocuklarında gözlenmemekle birlikte, sınıf içindeki tutum ve davranışlarında benzerlik bulunmaktadır. Örneğin sevilen ve oynanan şarkılar, öykülenen davranış biçimleri, kullanılan argo kelime ve deyimler hemen hemen aynıdır.

Hacı Hüsrev'de yaptığımız gözlemler ve eğitimcilerle yaptığımız görüşmeler sonucu buradaki ilkokul eğitim ve öğretiminin toplumun geneline göre daha geri durumda olduğunu gördük. Bu bölgede görev yapan eğitimcilerin çalışmamız sırasında şu düşünceleri dile getirmişlerdir. İlkokulda yapılan eğitimin; öğrencilerin sık sık okula gelmemeleri, içinde bulunulan sosyal çevrenin olumsuz olması sonucu öğrenciler üzerinde davranış değişikliği yaratmadığı şeklindedir. Ayrıca öğretim çalışması ise okuma-yazma ve matematikten dört işlemle sınırlı kaldığı belirtilen düşünceler arasındadır.

Hacı Hüsrev İlkokuluna her yıl 150 civarında öğrenci okula başlamasına karşılık, her yıl mezun olan öğrenci sayısı 50'yi geçmemektedir. Bu mezun olan öğrencilerinde ancak yarısı ortaokula devam etmektedir.

Hacı Hüsrev isminin toplumdaki kötü imajından dolayı bu bölgenin ilkokulundan mezun olan öğrenciler başka bölgelerdeki okullara kaydolmak istediklerinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Hatta Hacı Hüsrev İlkokulundan mezun olan öğrenciler Pirireis İlköğretim okulundan başka okullara alınmamaktadırlar.

Bu Hacı Hüsrev isminin kötü imajından rahatsız olan mahalle sakinleri, mahallelerinin ismini 1989'da Beyoğlu Belediyesine başvurarak İstiklal mahallesi olarak değiştirmişlerdir. Bu yılda Hacı Hüsrev İlkokulu yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı ismini İstiklal İlkokulu olarak değiştirmek için İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğüne başvurmuşlardır.

III- ANKET SONUÇLARI

A- ANKETİN AMACI

Buraya kadar genel olarak kültür kavramı, unsurları ve çeşitleri üzerinde durduk. Toplumsal çevre ve eğitim ilişkisini anlatırken; eğitim kavramını ve toplumsal çevre içinde eğitimin etkisini inceledik. Ayrıca Hacı Hüsrev bölgesinin sosyal yapısı, burada yapılan eğitim ve öğretimin üzerinde durduk.

Toplumsal çevre ve eğitim ilişkisi açısından baktığımızda Hacı Hüsrev bölgesinin suçlu bir alt kültür olması bizim için dikkati çeken yön oldu. Bu bölgenin suçlu bir alt kültür olmaktan çıkartılmasında eğitime büyük rol düştüğü düşüncesinden hareketle bu bölgede alan çalışması yapmaya karar verdik.

B- YÖNTEM, UYGULAMA VE VARSAYIMLAR

Araştırmamızın amacını yukarıda açıkladık. Bu amaca ulaşmak için *monografi metodunu* kullanmaya karar verdik. Bununla birlikte o bölgenin toplumsal yapısını, onu oluşturan bireyleri gözlemledik. Çeşitli kişilerle o bölgenin sosyal yapısı hakkında mülakatlar yaptık. Ayrıca bu bölgedeki ilkokul eğitimini incelerken, burada görev yapan eğitimcilerin görüşlerini aldık. Bu da Hacı Hüsrev bölgesinde, ilkokul öğrencilerine uyguladığımız anket sonuçlarının daha açıklayıcı ve anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Anket çalışmamızda mülakat yapacağımız ilkokul öğrencilerini bu bölgede görev yapan eğitimcilerle yaptığımız görüşmeler sonucu, ilkokula başlayan öğrencilerin okuma-yazma öğrendikten sonra okula devam etmemeleri nedeni ile örnekleme grubumuzu sağlıklı olması açısından 3. ve 4. sınıflardan seçtik. 1. ve 2.

sınıflarla yapmamamızın nedeni ise bu yaş grubunun bize açıklayıcı bilgiyi veremeyeceği kaygısında olmamızdır.

Bölgenin genel yapısı ile ilgili bilgileri, bu bölgede uzun süredir yaşayan kişilerden, ilkokul eğitimi ile ilgili bilgileri de bölgedeki eğitimcilerden ve deneklerimizle yaptığımız görüşmeler sonucu elde ettik.

Suçlu bir alt kültür olan Hacı Hüsrev bölgesinin bu yapısının değişmesinde mevcut eğitim kurumlarının etkisiz kaldığı varsayımlarımızın ilkinin oluşturmaktadır. İkinci varsayımımız ise bu bölgedeki aile yapılarının da çocukların eğitiminde yetersiz kaldığı ve olumsuz yönde etkilediğidir.

Hacı Hüsrev bölgesinde uygulanan ilkokul eğitiminin çevrenin toplumsal koşullarını dikkate almaması, eğitimin yalnızca okul içinde sınırlı kalması buna bağlı olarak aile yapılarının ilkokul eğitiminde yönlendirici etkisinin olmaması bu bölgedeki eğitimin etkisiz kalmasına neden olmaktadır. Bu nedendir ki, Hacı Hüsrev bölgesi suçluların yaşadığı ve suçluların yetişeceği bir yer olmaya devam etmektedir.

C- ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Denekler Hakkında Genel Bilgiler

Anket çalışması, ilkokul 3. ve 4. sınıfta okuyan, Hacı Hüsrev bölgesinde doğan ve oturan 100 öğrenciyle yapılmıştır. Bu bölgede doğan ve oturan öğrencilerin olması anket çalışmamız için esas olduğundan cinsiyet seçiminde belli bir dağılım uygulanmamıştır. Bu nedenle 38 kız, 62 erkek öğrenciye anket uygulanmıştır.

Tablo 1- Cinsiyet Dağılımı

CİNSİYET	SAYI	%
KIZ	38	38
ERKEK	62	62
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 2- Sınıf Dağılımı

SINIF	SAYI	%
3.SINIF	53	53
4. SINIF	47	47
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 3- Yaş Dağılımı

YAŞ	SAYI	%
8	3	3
9	13	13
10	46	46
11	26	26
12	10	10
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmasının yapıldığı bölgede öğrencilerin okula düzenli devam etmemeleri sınıf tekrarı yapmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin 3. ve 4. sınıfta 8 - 10 yaşları arasında olması gerekirken Öğrencilerin % 26'sı 11 yaşında, % 10'u ise 12 yaşındadır.

2. Aileler Hakkında Genel Bilgiler

Tablo 4- Annenin Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur - yazar olmayan	43	43
Okur - yazar	31	31
İlkokul mezunu	26	26
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmamızın yapıldığı bölgede okuma yazma bilmeyen annelerin oranı % 43'dür. Okuma yazma bilen annelerin oranı ise % 31'dir. Buna karşılık annelerin % 26'sı ilkokul mezunudur. Bölgede öğrenim durumunun oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 5- Babanın Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur - yazar olmayan	10	10
Okur - yazar	38	38
İlkokul mezunu	44	44
Ortaokul mezunu	8	8
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Babaların % 10'unun okuma - yazma bilmemesine karşılık %38'i okur yazar, % 44'ü ise ilkokul mezunudur. Alan çalışmamız sırasında görüşülen öğrencilerin okuma-yazma biliyor olmakla, ilkokul mezunu olmak arasındaki farkı kavrayamamaları ya da bu bilgidен yoksun olmalarından dolayı babaların % 44'nün ilkokul mezunu olmasının daha düşük bir oranda olduğu düşüncesindeyiz.

Tablo 4 ve 5'de görüldüğü gibi, bu bölgedeki ebeveynlerin eğitim düzeyleri düşüktür. Bu açıdan baktığımızda ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olması çocukların eğitim süreçlerini olumsuz yönden etkileyen bir unsurdur.

Tablo 6- Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailenin Tutumu ve Annenin Tahsil Seviyesi

TUTUMLAR	Okur-Yazar Olmayan	Okur-Yazar	İlkokul Mezunu	Toplam	%
Hiç Birşey					
Söylemeyen	10	8	8	26	26
Kızanlar	19	14	8	41	41
Dövenler	14	9	10	33	33
TOPLAM	43	31	26	100	100

Kaynak: Ek1

Tablo 6'da görüldüğü gibi öğrencilere göre okulu bitirmek istemediklerinde, okur-yazar olmayan % 43 annenin % 19'u kızarken % 14'ü dövüyor. Ayrıca % 10'u ise hiçbirşey söylemiyor. İlkokul mezunu % 26 annelerin % 8'i hiç bir tavır göstermezken, % 8'i kızıp % 10'da dövüyor.

Tablo 7- Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailenin Tutumu ve Babanın Tahsil Seviyesi

TUTUMLAR	Okur-Yazar Olmayan	Okur-Yazar	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Toplam	%
Hiç Birşey						
Söylemeyen	3	8	12	2	25	25
Kızanlar	5	17	18	2	42	42
Dövenler	2	13	14	4	33	33
TOPLAM	10	38	44	8	100	100

Kaynak: Ek1

Tablo 7'de görüldüğü gibi ilkokul mezunu % 44 babanın % 12'si hiçbir tavır göstermezken % 8'i kızıp % 14'de dövüyor. % 8'lik ortaokul ve lise mezunu babaların ise % 2'si hiçbir tavır göstermezken % 2'si kızıyor, % 4'de dövüyor.

Tablo 6 ve 7'den anlaşıldığı üzere bu bölgede yaşayan ebevyelerin eğitim düzeylerinin düşük olması, okulu bitirmeyen çocuklarına gösterdikleri tutumda eğitim düzeyleri etkili olamamıştır.

Tablo 8- Annelerin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

ÇALIŞMA DURUMU	SAYI	%
Ev kadını	81	81
Temizlik işinde çalışan	10	10
Bohçacı, düzenli işi olmayan	9	9
TOPLAM	100	100

Kaynak :Ek 1

Tablo 8'de görüldüğü gibi ev kadını oranı % 81, temizlik işlerinde çalışan anneler % 10, bohçacılık yapan annelerin oranı ise % 9 olarak görülmektedir. Ancak alan çalışmasının yapıldığı bölgede yankesicilik, uyuşturucu satan kadınların da ev kadını olarak tanımlandıkları gözlemlenmiştir. Yapılan bu işler yasal olmadığı için açıklanmamakta ve bundan dolayı bir oran vermemiz mümkün olamamıştır.

Tablo 9- Babaların Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

ÇALIŞMA DURUMU	SAYI	%
İşsiz	21	21
Taksi Şöförü	17	17
İşçi (Fabrika)	14	14
Oto Tamircisi	15	15
Serbest Çalışan	13	13
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tabloda görüldüğü gibi babaların % 21'i işsiz, % 17'si taksi şöförü, % 14'ü işçi (fabrika), %15'i ise çeşitli atölyelerde (marangoz, oto tamircisi vb.) belli bir beceriyi gerektiren işlerde çalıştıkları görülmektedir. % 13'ü ise kendi işyerlerinde (kahvehane, meyhane, lokanta sahibi) çalışmaktadır. Belli bir işte çalışmayan, işsiz olarak tanımlanan % 21 oranındaki kesimin de annelerde olduğu gibi yankesicilik, uyuşturucu satımı v.b. yasal olmayan yollardan geçimlerini sağladıkları düşünülmektedir.

Bilindiği gibi ailedeki yetişkin üyelerin suçlu veya hüküm giymiş olması, çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönden etkileyen etmenlerdendir.

Tablo 10 : Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI	SAYI	%
1 Çocuklu Aile	12	12
2 Çocuklu Aile	39	39
3 Çocuklu Aile	17	17
4 ve 4'den Fazla Çocuklu Aile	32	32
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Ailelerin % 39'u 2 çocuklu, % 32'si de 4 ve 4'den fazla çocuğa sahiptirler.

Tablo 11 : Oturulan Eve Sahip Olma durumu

YANIT	SAYI	%
Kira	49	49
Sahibi	51	51
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 12 : Evdeki Oda Sayısına Göre Dağılım

ODA SAYISI	SAYI	%
1 Odalı Ev	17	17
2 Odalı Ev	38	38
3 Odalı Ev	31	31
4 ve 4'den Fazla Oda Sayısı Olan Ev	14	14
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmasının yapıldığı bölgede iki katlı veya tek katlı birbirinin içine girmiş gecekondular sözkonusudur. Üç, dört katlı apartmanlar mevcut olsa da bu yapıların sayısı oldukça azdır.

Tek odalı evde yaşayan aileler % 17 gibi bir oran da iken, 2 odalı evlerde yaşayan ailelerin oranı % 38'dir. 3 odalı evlerde yaşayan ailelerin sayısı ise % 31'dir. Ancak evlerin sağlıksız koşullarından dolayı (rutubet, çatıların akması v.b.) genelde bir ya da iki oda kullanılmaktadır.

3. Ailenin İlkokul Eğitimine ve Çocuğa Yaklaşımı

Tablo 13 : Çocuğu Okula Hazırlayan Kişilere Göre Dağılım

HAZIRLAYAN KİŞİ	SAYI	%
Okula kendisi hazırlanan	35	35
Annesi tarafından hazırlanan	52	52
Diğer (Nine, abla vb.)	13	13
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Çocuđunu okula hazırlayan annelerin oranı % 52'dir. Çocukların % 35'i ise diğer kişiler (nine, abla vb.) tarafından okula hazırlanmaktadır.

Çocukların % 35'i gibi yüksek bir oranda okula kendileri hazırlanmaktadır.

Tablo 14 : Çocuğa Harçlık Veren Kişilerin Dağılımı

HARÇLIK VEREN KİŞİ	SAYI	%
Anne	44	44
Baba	33	33
Nine	9	9
Ağabey	1	1
Diğer	13	13
TOPLAM	100	1

Kaynak: Ek 1

Çocuğa harçlığını % 44 oranında anne, % 33 oranında da baba vermektedir.

Tablo 15 : Çocukların Gece Yatış Saatlerine Göre Dağılımı

YATMA SAATİ	SAYI	%
20.00 Öncesi	16	16
21.00'dan 23.00'e Kadar	55	55
23.00'dan Sonra	29	29
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Çocukların % 16'sı 20.00 ve 20.00'dan önce, % 55'i ise 21.00 ile 23.00 saatleri arasında yatmaktadır. % 29 gibi yüksek bir orandaki çocuk 23.00'dan sonra herhangi bir saatte yattıklarını belirtmiştir.

Tablo 16 : Çocuğa Yatmasını Söyleyen Kişilere Göre Dağılım

KİŞİ	SAYI	%
Anne	27	27
Kendisi	65	65
Diğer		
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Akşam çocuğun yatması gerektiğini % 27 gibi bir oranda anne söylerken % 65 gibi yüksek bir oranda ise çocuk kendisi uyuyor ya da uyuya kalıyor. Bu oran da bize ailenin çocuğun yatış saatiyle ilgilenmediğini göstermektedir. Çocukların geç saatte yatmalarının nedeni de burada yatmaktadır. Bu bölgede sabahçı olmak bir sorun olmaktadır. Genelde bu, çocukların geç yatmalarından dolayı sabah uyanamama, okula geç gelme gibi sonuçlar doğurduğu için çocuklar öğlenci olmayı istemektedirler. Öğlenci olan çocuklarda dahi uyanamamaktan dolayı okula geç kalma durumları görülmektedir.

Tek odalı veya iki odalı evde yaşayan çocukların uyumak için ayrı bir odalarının olmaması da buna neden oluşturabilmektedir.

Tablo 17 : Öğrencilerin İleride Yapmak İstedığı Mesleklere Göre Dağılım

MESLEK	SAYI	%
Avukat, Öğretmen	22	22
Polis	21	21
Doktor	16	16
Futbolcu	11	11
Müzisyen	5	5
Fikri Yok	14	14
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Bu bölgede uzun süre görev yapmış öğretmenlerin gözlemleri öğrencilerin çoğunluğunun polis olmak istediği yönündeydi. Yapmış olduğumuz alan çalışmasında ise bu oranın % 21 olduğunu görmekteyiz. öğrencilerin % 22'si avukat, öğretmen olmak istediğini belirtirken, % 16'sı doktor olmak istediğini belirtmiştir. Bu konuda hiçbir fikri olmayan öğrenci oranı ise % 14'tür.

Bu bölgeye giren ve otoriteyi, gücü simgeleyen polisin çocukların hayal dünyasında yer tutması doğaldır. Alan çalışmamızda öğrencilerin diğer mesleklere yönelimlerinin olduğunu görmekteyiz.

Tablo 18 : Anne-Babanın Çocuklarının İleride Sahip Olmasını İstedikleri Meslekler Açısından Dağılımı

MESLEK	SAYI	%
Belirtmeyen	57	57
Avukat,Öğretmen vb.	33	33
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Ailenin çocuğun ilerki yaşamında sahip olmak istediği mesleği yönlendirme etkisi tablo 18'da görülmektedir. Ailelerin % 57'si çocuklarının gelecekte olmalarını istedikleri meslek konusunda fikir belirtmemişlerdir. % 23'ü ise çocuklarının öğretmen, avukat v.b. mesleklere yönelmelerini istediklerini belirtmişlerdir.

Burada dikkatimizi çeken nokta, ailelerin % 57'sinin konuyla ilgili fikir belirtmemeleri, çocuklarının meslek seçiminde, onların kendi seçimlerinin olması gerektiği inancından değil, çocuğun eğitim süreciyle ilgilenmemeleri ya da çocuğun aldığı eğitimden bir beklentilerinin olmayışından kaynaklanmaktadır.

Tablo 19 : Öğrencinin Okuldan Kaçma Eğilimi Dağılımı

OKULDAN KAÇMA DURUMU	SAYI	%
Okuldan Kaçan	29	29
Okuldan Kaçmayan	71	71
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmasının okul ortamında yapılmış olması bu soruda doğru cevaplar almayı engelleyici bir faktör olmuştur. Öğrencilerin % 29'u okuldan kaçtıklarını belirtirken, % 71'i ise okuldan kaçmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak kendi müşahedelerimiz okuldan kaçma durumunun daha yüksek olduğu yolundadır.

Okuldan kaçma eğilimi çocuğun, okul yaşamına uyum gösterememesi, okul ortamında kendisini ifade edememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Devamlı kaçma eğiliminde olan bu çocukların okul yaşamına uyum göstermeleri de mümkün olamamaktadır.

Tablo 20 : Okuldan Kaçan Öğrencilerin Okul Dışında Geçirdikleri Zamanı Nasıl Değerlendirdikleri

NASIL DEĞERLENDİRİYORLAR	SAYI	%
Arkadaşlarıyla Oynayan	24	83
Cevap Vermeyen	5	17
TOPLAM	29	100

Kaynak : Ek 1

Okuldan kaçan öğrencilerin % 83'ü okuldan kaçınca arkadaşlarıyla oynadıklarını belirtirken, % 17'si bu konuda cevap vermek istememişlerdir.

Tablo 21 : Öğrencinin Bakış Açısıyla Okuldan Kaçma Konusunda Ailesinin Alacağı Tutumların Dağılımı

TUTUM	SAYI	%
Hiçbir Müdahalede Bulunmayacağını Düşünen	14	14
Kızacağını Düşünen	33	33
Döveceğini Düşünen	53	53
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 21’de görüldüğü gibi öğrencilerin % 53’ü okuldan kaçma durumunda ailerinden dayak yiyeceklerini, % 33’ü ise kızıp, bağıraraklarını düşünmektedirler. Bu da bize ailelerinin ağırlıkta olarak çocuklarına verdikleri cezaların şiddet içeren cezalar olduğunu düşündürmektedir. Bu tarz cezaları ve tutumları gösteren aileler statü yönelimli ailelerdir. Öğrencilerin % 14’ü, ailesinin bu konuda hiçbir tutum sergilemeyeceğini düşünmektedir. Bizim için bu da dikkati çeken bir başka noktadır. Çocukların bu tarz davranışları karşısında tavırsız kalan ailelerin çocuklarının eğitim süreciyle de ilgilenmediklerini düşündürmektedir.

Tablo 22 : Öğrencinin Bakış Açısıyla Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailesinin Alacağı Tutumların Dağılımı

TUTUM	SAYI	%
Hiçbir Tavır Göstermeyeceği Düşünülen	26	26
Döveceği, Kızacağı Düşünülen	41	41
Bitirmesini İsteyeceği Düşünülen	33	33
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin % 41'i okulu bitirmek istemediğinde ailesi tarafından kızılacağı ve dövüleceğini düşünürken, % 33'ü bitirmesini isteyeceklerini, % 26'sı ise bu konuda ailelerinin hiçbir tavır göstermeyeceklerini belirtmişlerdir. Tablo 22'de görüldüğü gibi öğrencilerin gözüyle ailelerin konuyla ilgili tutumları, çocuğun okulu bitirmek istemeyişinin nedenlerini ortaya çıkarmak değil, tablo 21'de da görüldüğü gibi ağırlıkta olarak şiddete başvuracakları yolundadır.

Tablo 23 : Öğrencilerin Okul Eşyalarını Kaybettiklerinde Ailelerin Aldıkları Tutumların Dağılımı

TUTUM	SAYI	%
Azarlayanlar	34	34
Hiçbir Tepki Göstermeyenler	44	44
Okula Gelip Arayacaklar	12	12
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 24 : Babaların Eve Geliş Saatlerine Göre Dağılımı

SAAT	SAYI	%
Geliş Saati Belli Olmayan	47	47
22.00 - 24.00	23	23
19.00 - 22.00	20	20
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin % 47'si, babalarının eve geliş saatinin belli olmadığını % 23'ü babalarının saat 22.00 - 24.00 arası , % 20'si ise 19.00 - 22.00 arası babalarının eve geldiğini belirtmişlerdir. Tablo 24'de görüldüğü gibi babanın ev yaşantısı içerisinde düzenli olarak bulunmadığı dikkatimizi çekmektedir. Tablo 9'da

de belirtildiği gibi babaların % 17'si taksi şoförlüğü yapmaktadır. Bu işi yapan kişilerin çalışma saatlerinin düzensiz oluşu, babaların eve geliş saatlerinin geç ya da düzensiz olmasında bir etken olduğu düşünülmektedir.

Tablo 25 : Öğrencilerin Baba veya Annelerini Sarhoş Gördüklerindeki Tutum Dağılımı

TUTUM	SAYI	%
Korkan	34	34
Korkmayan	44	44
Anne-Babası Alkol Kullanmayan	21	21
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin, % 34'ü anne ya da babasını sarhoş gördüklerinde korktuklarını, % 44'ü korkmadıklarını belirtmişlerdir. % 21'i ise anne-babalarının alkol kullanmadığını belirtmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta anne ya da babanın çocuğun yanında sarhoş olması noktasıdır. Bilindiği gibi çocuk ebeveynlerini model alarak büyümektedir. Ailede alkol kullanımıyla içiçe büyüyen çocukların ilerki yaşlarında alkol kullanması beklenen bir davranıştır. Ayrıca anne ya da babasını sarhoş gören çocuklarda kişilik ve davranış bozuklukları da görülmektedir.

Tablo 26 : Öğrencilerin Nüfus Cüzdanına Sahip olma Dağılımı

NÜFUS CÜZDANI	SAYI	%
Var	88	88
Yok	12	12
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin % 12'si nüfus cüzdanına sahip değiller. Bu oran bize, aynı zamanda resmi nikahı olmayan aile oranını vermektedir.

Tablo 27 : Öğrencilerin Evde Beraber Yaşadıkları Kişilerin Dağılımı

BERABER YAŞANAN KİŞİLER	SAYI	%
Anne-Baba ve Kardeşler	78	78
Dede-Nine, Dayı, Hala v.b.	22	22
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranı % 78 iken, dede nine, dayı, hala v.b. diğer akrabalarla yaşayan geniş aile oranı % 22'dir.

Tablo 28 : Akşam Yemeğini Yeme Saatleri Dağılımı

SAAT	SAYI	%
17.00	12	12
18.00	19	19
19.00	24	24
20.00	25	25
21.00 +	20	20
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 29 : Öğrencilerin Akşam Yemeğini Birlikte Yedikleri Kişilerin Dağılımı

KİŞİLER	SAYI	%
Hep birlikte	38	38
Anne ve Kardeşlerle	43	43
Kardeşleriyle	15	15
Değişen	4	4
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Akşam anne ve kardeşleriyle yemek yiyen çocuk oranı % 43 iken yalnızca % 38 oranındaki ailelerde hep birlikte akşam yemeği yeniyor. % 15 oranındaki ailelerde çocuk yemeğini kardeşleriyle beraber yerken % 4 oranındaki ailelerde ise çocukların yemek yediği kişiler değışe biliyor.

Görüldüğü gibi babanın eve geç gelmesi veya belli olmaması babanın ev yaşantısı içinde çok fazla yer almadığını bize göstermektedir. Bu durum kanımızca çocuğun kişilik gelişimini etkileyen bir etmendir.

Tablo 30 : Öğrencilerin Ödevlerini Yapma Zamanı Dağılımı

ZAMAN	SAYI	%
Okuldan Döntünce	61	61
Baba Eve Geliş Saatinden Önce	16	16
Okula Gelmeden Önce	9	9
Ödev Yapmayan	7	7
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Gözlemlerimiz ve alan çalışmasının yapıldığı bölgede görev yapan eğitimcilerle yaptığımız görüşmelerde öğrencilerin ev ödevleri yapmaları konusunda sorun yaşandığı, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun ev ödevlerini yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Alan çalışması uygulamasının okul içinde yapılmış olmasından dolayı öğrencilerin anketörleri öğretmen olarak değerlendirmeleri sonucunda bu soruya doğru cevap alamadığımız kanısındayız.

Tablo 31 : Öğrencilerin Ödevlerine Yardım Etme durumu dağılımı

YARDIM EDİLİYOR MU?	SAYI	%
Hayır	73	73
Evet	27	27
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 32 : Öğrencilerin Ödevlerine Yardım Eden Kişi Dağılımı

KİŞİ	SAYI	%
Abla, Ağabey	13	48
Anne	5	19
Baba	3	11
Diğer	6	22
TOPLAM	27	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin % 73'ü ödevlerini yaparken ailesinden yardım görmezken, %27'si ailesinden yardım almaktadır. Tablo 32'da görüldüğü gibi ödevlere yardımcı olan kişilerin çoğunlukla abla ya da ağabey olduğunu görmekteyiz.

Tablo 33 : Öğrencilerin Ortaokul, Liseye Giden Kardeşlerinin Olma Durumu

YANIT	SAYI	%
Evet	18	18
Hayır	82	82
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmasının yapıldığı bölgede orta okula ve liseye giden öğrenci oranını bulmak için bu soru sorulmuştur. Tablo 33’de görüldüğü gibi % 82 oranındaki öğrencilerin ortaokul ya da liseye giden kardeşleri yoktur. Ancak % 18 oranında öğrenciler ortaokula giden kardeşlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum bölgedeki eğitim düzeyinin ağırlıklı olarak ilkokul düzeyinde kaldığını bize göstermektedir.

4. Öğrencilerin Yakın Çevresi İle İlişkileri

Tablo 34 : Öğrencilerin Yaz Tatilini Nasıl Geçirdiklerinin Dağılımı

YAZ TATİLİ	SAYI	%
Sokakta Oynayan	54	54
Çalışan	11	11
Kardeşine Bakan	11	11
Annesiyle Gezen	12	12
Belirtilmeyen	12	12
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin büyük çoğunluğu Tablo 34'de görüldüğü gibi yaz tatillerini sokakta oynayarak geçirmektedir.

Tablo 35 : Öğrencinin Kendi Parasını Kazanma Durumu

YANIT	SAYI	%
Evet	52	52
Hayır	48	48
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 36 : Parasını Kazanma Şekli

YANIT	SAYI	%
Büyüklerine Yardım Ederek	12	23
Mezarlıkta Su Satarak	13	25
Konfeksiyon Atelyesinde	7	13
Yanıt Vermeyen	20	39
TOPLAM	52	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 35’de öğrencilerin % 52’si kendi parasını kazanırken, % 48’i bir iş yaparak para kazanmadıklarını belirtmişlerdir. Kendi parasını kazanan öğrencilerin % 23’ü büyüklerine yardım ederek para kazandıklarını belirtirken, % 39 öğrenci de nasıl para kazandıklarını belirtmek istememişlerdir. Alan çalışmasının yapıldığı bölgede yasal olmayan yollardan para kazanmak yaygın olarak görülmektedir. Öğrencilerin bu soruya yanıt vermek istememelerinin nedeni olarak, çocukların bu işlerde kullanılıyor olduklarını bize düşündürmektedir.

Tablo 37 : Öğrencilerin Aile İçinde En Çok Anlaştığı Kişilerin Dağılımı.

KİŞİ	SAYI	%
Anne	32	32
Baba	23	23
Ağabey	12	12
Abla	11	11
Nine	3	3
Diğer	19	19
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 38 : Öğrencilerin En Çok Anlaştıkları Kişilerle Anlaşma Nedenleri Dağılımı.

ANLAŞMA NEDENLERİ	SAYI	%
İyi davrandıkları, ilgilendikleri için	40	40
Beni sevdiği için	24	24
Benimle oynadığı için	14	14
Dövmediği için	8	8
İstediklerimi yaptığı için	9	9
Yanıt vermek istemeyen	5	5
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin %32'si annesi ile , % 23'ü de babalarıyla anlaştıklarını belirtmişlerdir. Anlaşma nedenleri olarak % 40'ı ilgilendikleri ve iyi davrandıkları için, % 24'ü kendisini sevdiği için, % 8'i ise dövmediği için anlaştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 39 : Öğrencilerin Yakın Çevrelerinden Olmak İstedikleri Kişilerin Dağılımı.

KİŞİ	SAYI	%
Amca, Dayı	38	38
Mahalledeki Ağabey, Abla	24	24
Olmak İstedığı Kişi Yok	23	23
Fikri Yok	15	15
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 40 : Neden Onun Yerinde Olmak İstedığı

YANIT	SAYI	%
Herkes onu seviyor	16	28
Çok güzel olduğu için	13	20
Düzenli çalıştığı için	29	46
Fikri Yok	4	6
TOPLAM	62	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 39'da görüldüğü gibi öğrencilerin % 38'i amca, dayı vb. yakın akrabalarının yerinde olmak isterken, % 24'ü mahallerindeki abla ya da ağabeyin yerinde olmak istediklerini, % 23'ü çevresinde olmak istediği bir kişinin olmadığını, % 15'i de bu konuda fikri olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 40'da Öğrencilerin % 46'sı yerinde olmak istedikleri kişinin düzenli bir işinin olmasından dolayı, % 28'i herkes tarafından sevildiği için onun yerinde olmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 41 : Öğrencilerin Kardeşleriyle Olan Kavgalarında Ailenin Aldığı Tutum Dağılımı.

TUTUM	SAYI	%
Kızmak, Dövmek	79	79
Tavırsız Kalan	21	21
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Ailelerin % 79'u çocuklarına, kızmak ve dövmek gibi şiddete dayalı tutumlar gösterirken, % 21'i çocuklarına karşı herhangi bir tavır göstermemektedirler.

Tablo 42 : Öğrencinin Ailesine Kızdığı Zaman Aldığı Tutum.

TUTUM	SAYI	%
Hiçbir şey yapamam	46	46
Evi terkederim	17	17
Küserim	17	17
Küfredirim, birşeyler kırarım	20	20
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Ailesine kızan çocukların % 46'sı hiçbir şey yapamadıklarını belirtirken, %20'si küfredip, evde birşeyler kırdığını ifade etmiştir. % 17 oranındaki çocuklarda ise küsme tutumu görülürken, %17'sinde ise evi terketme tutumu görülmektedir.

Burada görüldüğü gibi çocuklar ailelerine kızdıklarında kendilerini ifade etme yollarını ya hiçbir şey yapamama gibi pasif tutumlarla ya da kaçma, şiddete başvurma gibi sağlıklı davranış biçimleriyle ifade etmektedirler.

Tablo 43 : Öğrencilerin Banyo Yapma Alışkanlıklarının Dağılımı

GÜN	SAYI	%
Haftada 2 Gün	78	78
Haftada 1 Gün	18	18
İki Haftada 1 Gün	4	4
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 44 : Öğrencilerin TV'de En Çok Sevdikleri Programlar

PROGRAM	SAYI	%
Kemal Sunal Filmleri	26	26
Çizgi Film	29	29
Yarışma Programları	14	14
Karate Filmleri	11	11
Türk Filmleri	10	10
İbo Show	6	6
Realty Show	4	4
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 45 : TV'de Yerinde Olmak İstedikleri Kahramanların Dağılımı

KAHRAMANLAR	SAYI	%
He-Man, Superman, Van Dame, vb.	70	70
Filiz Akın, Hülya Avşar vb.	13	13
Emrah, Ceylan, Güllü	9	9
Hugo, Ninja Kaplumbağa Casper vb.	8	8
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 46 : Yerinde Olma Nedenlerinin Dağılımı

NEDENLER	SAYI	%
Güçlü, Kareteci	62	62
Herkesi Koruması	10	10
Güzel	13	13
Güzel Şarkı Söylüyor	9	9
Sevimli	6	6
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

TV'de izledikleri kahramanlardan He-man, Van Dame, Superman vb. kahramanların yerinde olmak isteyen öğrencilerin oranı % 70 iken, çizgi film kahramanlarının (Hugo, Casper, Ninja Kaplumbağ vb.) yerinde olmak isteyen öğrencilerin oranı % 8'dir. Tablo 46'da görüldüğü gibi öğrencilerin % 62'si güçlü ve karetci oldukları, % 10'u da herkesi korudukları için bu kahramanları seçtiklerini belirtmişlerdir. Bilindiği gibi çocuklar genellikle güçlü olan kişilerin yerinde olmak istemektedirler. Tablo 45 ve 46'da bizlerde bunu görmekteyiz.

Tablo 47 : Öğrencilere Göre Günah Olan Şeylerin Dağılımı.

GÜNAH SAYILAN	SAYI	%
Küfür etmek	45	45
Allah'a küfür etmek	17	17
Adam öldürmek, bıçaklamak	10	10
Hayvanları öldürmek	10	10
Yalan söylemek	5	5
Anne-babaya karşı gelmek	5	5
Yanıt vermeyen	8	8
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Öğrencilerin % 45'i küfür etmenin günah olduğunu belirtmişlerdir. Alan çalışmasının yapıldığı bölgede küfürlü ve argo konuşma, çok yaygın olarak görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında küfür etmenin öğrenciler % 45'i tarafından günah sayılması dikkati çekmektedir.

Tablo 48 : Bayramlarda Neler Yapıldığının dağılımı

YANIT	SAYI	%
Akraba ziyaretine gidenler	19	19
Ailesiyle Maçka Parkı'na gidenler	42	42
Arkadaşlarıyla gezen	39	39
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Alan çalışmasının yapıldığı bölgede bayramlar önemli sayılan ve özelliği olan günlerdir. Öğrencilerin % 19'u aileleriyle birlikte akraba ziyaretleri yaparken, % 42'si bayramlaştıktan sonra aileleriyle birlikte Maçka Parkı'na gittiklerini belirtmişlerdir. Ancak % 39 oranındaki öğrenciler bayramlarda arkadaşlarıyla birlikte gezmeye gitmektedirler.

Tablo 49 : Öğrencilerin En Çok Oynadıkları Oyunların Dağılımı

OYUN	SAYI	%
Yummaç	25	25
Saklambaç	22	22
Top oyunları	30	30
Lastik	10	10
Evcilik	13	13
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

5. Öğrencilerin Öğretim Yaşamı

Tablo 50 : Öğrencilerin En Çok Sevdikleri Derslerin Dağılımı

DERS	SAYI	%
Matematik	46	46
Türkçe	36	36
Hayat Bilgisi	7	7
Sosyal Bilgiler	5	5
Fen Bilgisi	2	2
Resim	2	2
Beden Eğitimi	1	1
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 51 : Öğrencilerin Notlarının En İyi Olduğu Ders

DERS	SAYI	%
Matematik	24	24
Türkçe	30	30
Hayat Bilgisi	13	13
Sosyal Bilgiler	8	8
Fen Bilgisi	4	4
Müzik	4	4
Beden Eğt.	3	3
Resim	7	7
Yanıt Vermeyen	7	7
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 50’de öğrencilerin % 46’sı en çok matematik dersini , % 36’sı türkçe dersini sevdiklerini belirtmişlerdir. Tablo 51’e bakıldığında notunun en iyi olduğu dersin türkçe olduğunu belirten öğrencilerin oranı % 30, matematik dersi olduğunu belirtenlerin oranı ise % 24’tür.

Tablo 50 ve 51’de öğrencilerin ifade ve beceri derslerini daha çok sevdikleri ve kendilerini başarılı bulduklarını görmekteyiz.

Tablo 52 : Derslerde En Çok Zor Gelenlerin Dağılımı

YANIT	SAYI	%
Konu Anlatmak	53	53
Düşüncemi Açıklamak	20	20
Çizmek	14	14
Yazmak	11	11
Okumak	2	2
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Araştırmamız sırasında alan çalışmasının yapıldığı bölgede yaptığımız gözlemler ve sınıf öğretmenlerinden aldığımız bilgilerden ilkökul öğretiminin diğer bölgelere göre daha düşük bir seviyede olduğunu gözlemledik.

Tablo 51’de öğrencilerin çoğunluğu ifade ve beceri dersleri olan türkçe ve matematik derslerinde kendilerini başarılı bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu bölge özelinde baktığımızda öğrencilerin bu derslerde başarı olarak gördükleri bizim için gerçek bir başarı olarak görülmemektedir. Öğrencilerin ve velilerin okuldan beklentisi okuma-yazma ve dört işlemi öğrenmekten öteye geçmemektedir. Tablo 52’de görüldüğü gibi öğrencilerin % 53’ü konu anlatmak, % 20’si düşüncesini ifade etmekte, % 14’ü çizmekte zorlandığını belirtirken % 11’i yazma % 2’si de okuma da zorlandığını ifade etmiştir. Burada da öğrencilerin kendilerini başarılı buldukları derslerde gerçekte zorlandıklarını görmekteyiz.

Tablo 53 : Öğrencilerin Sevinçlerini ve Üzüntülerini İfade Etme Dağılımı.

İFADE	SAYI	%
Konuşarak	73	73
Bağırarak	17	17
TOPLAM	100	100

Kaynak : Ek 1

Tablo 54 : Öğrencilerin Aşağıdakilerden Hangisine Sahip Olmak İstedilerinin Dağılımı.

TERCİH SIRASI	BİSİKLET B.BEBEK KAMYON EV SİLAH BIÇAK					
	%	%	%	%	%	%
1. Tercih	34	19	6	22	14	4
2. Tercih	20	12	14	18	25	5
3. Tercih	14	10	17	15	22	11
Tercih Etmeyen	32	59	63	45	39	80
TOPLAM	100	100	100	100	100	100

Kaynak : Ek 1

Anket uygulaması sırasında öğrencilerin büyük çoğunluğu bu soruyu sorma nedenimizi kendilerine istedikleri şeylerin verileceği düşüncesiyle yanıtlamışlardır. Bu

nedenle de öğrenciler o an için ihtiyaçları olan nesnelere tercih etmişlerdir. Bu da soruya verilen cevapların bizler açısından sağlıklı bir veri oluşturamamaktadır.

SONUÇ

Aile ve eğitim kurumları, tüm toplumların en önemli ve temel kurumlarıdır. Aile yapıları ve eğitim biçimleri, toplumun kültür yapısı ile çok yakından ilişkilidir.

Kültür bir topluma ait, insan tarafından yaratılmış örf, adet, gelenek, görenek, yani kısaca toplumun yaşam tarzını ifade etmektedir. Toplumlardaki sosyo-ekonomik yapıların değişmeye uğraması toplumun kültür yapısında etkiler. Bu noktada popüler kültür kentlerin oluşmasıyla meydana gelen bir kültürdür. Kitle kültürü ise sanayinin gelişmesi ve bunun sonucu olarak yığinsal üretimin olduğu toplumlarda oluşan kültürdür. Her toplumun kendine ait farklı kültürünün olması, her toplumda yaşanan kentleşme ve yığinsal üretim tek tip kültür yapısını oluşturmaz. Her toplumun kültür yapısının etkisi ve etkileşimi farklı olabilmektedir. Bu nedenle yığinsal üretim koşullarının olduğu toplumların aynı kültürel yapıya sahip olduklarını söyleyemeyiz.

Bununla birlikte büyük kültürlerin içinde farklı alt kültürlerde mevcuttur. Bu alt kültürler içinde buldukları egemen kültürden farklı normlara, değer biçimlerine ve yaşam tarzlarına sahip olan topluluklardır.

Alt kültürlerin sahip olduğu toplusallaştırma biçimleri, normları ve yaşam tarzları o alt kültürün yapısını belirler. Ayrıca içinde buldukları egemen kültürle ilişkileri de alt kültürün yapısını da etkiler. Alt kültür egemen kültür tarafından yalnızca farklı olarak görünüp değerlendirildiği gibi sapkın olarak değerlendirilip dışlanabilir. Bunu etkileyen o alt kültürün içinde bulunduğu egemen kültürle ilişkileridir.

Eğitim, bireyin kişiliğinden hareketle, bireyin kişiliğinin geliştirilmesine yardım eden onu yetişkin yaşamına hazırlayan gerekli bilgi, beceri ve davranış değişikliklerinin yaratıldığı süreçtir.

Eğitim tarzları toplumun kültür ve medeniyet yapısı ile yakından ilişkilidir.

Toplumun kültür yapısı imtiyazlılar eğitimi, fırsat eşitliğine dayanan eğitim gibi eğitim tarzlarını belirler. Yine toplumun medeniyet düzeyide görenekçi veya ilme dayanan eğitim tarzının oluşmasını sağlar.

Bütün bunlarla birlikte eğitim bütün toplumlarda değişmeyen işlevlerde sahiptir. Bu işlevler; toplumdaki kültürel değerlerin aktarılması, toplumsallaştırma, fırsat eşitliğini sağlama, statü kazandırma ve sosyal hareketliliği sağlama, ekonomi ve siyasal işlevlerdir.

Eğitimin açısından baktığımızda kişiliğin gelişimi irsiyetle birlikte toplumsal çevrede bağlıdır. Birey fiziki, biyolojik ve toplumsal çevrenin içine doğar. Bizi bireyin içine doğduğu toplumsal ve kültürel çevre ilgilendirmektedir. Çünkü birey topluma ait değer ve normları, tutumların, davranış ve ilişki biçimlerinin aktarımı bu toplumsal çevre ile mümkündür.

Çocuğun etki altında bulunduğu en önemli çevreler aile, okul ve akran gruplarıdır.

Aile toplumu oluşturan temel kurumlardan en önemlisidir. Toplumsal düzenin ve kontrolünün sağlanmasında din ve eğitimin yanında ailenin de önemli işlevleri vardır.

Aile çocuğun içinde doğduğu, yüzyüze sıcak ilişkilerin olduğu birincil gruptur. Çocukta ilk değerlerin oluşumu ailede olur. Ailenin büyüklüğü, annenin çalışması, ebeveynlerin boşanmış olması veya birinin terketmesi, ailenin ekonomik yetersizlik içinde olması, ailedeki yetişkin bireylerin suç işlemiş olması gibi özellikleri çocuğun kişilik gelişimini etkilerken, aynı zamanda okul başarısında etkiler.

Ailenin çocuğa yaklaşım biçimleri ve kullanılan dil çocuğun okul başarısını etkilemektedir. Çocuğun bir kişi olarak gören kişiye yönelimli ailelerin çocukları, çocuğu kişi olarak görmeyen, çocuğu ebeveyn statüsüne dayanarak, iktidar esasına göre yetiştiren statü yönelimli ailelerin çocuklarına göre okulda daha başarılıdır. Bununla birlikte bireyin eğitim düzeyinin yüksek olmasında ailenin yönlendirici etkisi çok önemlidir.

Çocuğun yetişkinlerden farklı olarak, kendi yaştaşlarından oluşan akran gruplarıyla da ilişki halindedir. Akran gruplarının belirlenmiş bir amacı olmayan, rastlantısal olarak meydana gelen toplumsallaştırma işlevi vardır.

Okul ise çocuğun aile dışındaki ilk karşılaştığı yetişkinler otoritesini ifade eden, örgütlü kurumdur. Okulda çocuğun toplumsallaşmasında çok önemli bir kurumdur. Bunun öğretmenler aracılığı ile yapar. Ayrıca çocuk iyi davranışlar, sorumluluğu v.b. gibi toplumsal öğrenmeleri okulda gerçekleştirir.

Okullar bütün toplumlarda işlevsel bir yere sahiptir. Toplumun ihtiyaçları, okulların eğitim süreçlerindeki öncelik verdiği unsuru belirler. Toplumun inkılapçı, muhafazakar veya reaksiyoner olması okulun öncelik verdiği alanları belirlemektedir. İnkılapçı toplum eğitimin yaratıcılık işlevine önem verirken, muhafazakar toplumda okul, tekniğe reaksiyoner toplumda ise sosyal konulara öncelik verir.

Okulların içinde buldukları toplumsal çevre ile ilişkisi açısından üç tipe ayrılırlar. Birincisi çevreden tamamen kopuk geleneksel okuldur. İkincisi topluluğun tamamen basitleştirilmiş modeli olan okul tipidir. Üçüncüsü ise okul çevre

-KAYNAKÇA-

KİTAPLAR

- ALPMAN, Nazım, Çingeneler, Ozan Yayıncılık, İstanbul 1993.
- BİLGİSEVEN, A.Kurtkan, Eğitim Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1987.
- BİLGİSEVEN, A.Kurtkan, Genel Sosyoloji, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1974.
- BOTTOMORE, T.B., Toplumbilim, Doğan Yayınevi, Ankara 1977.
- CELKAN, Hikmet Yıldırım, Ziya Gökalp'ın Eğitim Sosyolojisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.
- ERKAL, Mustafa, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul 1991.
- GÜVENÇ, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.
- HEBDİGE, Dick, Gençlik ve Altkültürleri, İletişim Yayınları 1988.
- KIRAY, Mübeccel, Türkiye'de Ailenin Değişimi, "Büyük Kent ve Değişen Aile", T.S.B.D. Ankara 1984.
- KONGAR, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.
- KUPER, Adam ve Jassica, The Social Science Encyclopedia, Boston 1985.
- KUT, Sema, Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin Kişiliğine Etkisi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1988.
- MARTİNEZ, Nicole, Çingeneler, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- OKTAY, Ahmet, Türkiye'de Popüler Kültür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- OSKAY, Ünsal, "Batı ve Doğu Toplumlarında, Folk Kültürü, Kitle Kültürü, Popüler Kültür ve Özgürleşme Beklentisini Dile Getiren Karşı Kültür", Varlık 1992.
- ÖZBEK, Meral, Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- POLLOT, Louis, Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- TEZCAN, Mahmut, Eğitim Sosyolojisi, Zirve Ofset, Ankara 1992.
- ÜLKEN, H.Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- WEBER, Max, Sosyoloji Yazıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

EKLER

EK 1: ANKET SORULARI

DEMOGRAFİK BİLGİLER

ADI :
SOYADI :
YAŞ :
DOĞUM YERİ :
SINIF :
ANNENİN BİTİRDİĞİ OKUL :
BABANIN BİTİRDİĞİ OKUL :
ANNENİN YAPTIĞI İŞ :
BABANIN YAPTIĞI İŞ :
KARDEŞ SAYISI :

OTURULAN EVİN DURUMU

( ) 1) KİRA ( ) 2) SAHİBİ

EVDE KAÇ ODA VAR

( ) 1) 1 ( ) 2) 2 ( ) 3) 3 ( ) 4) DİĞER

1) Seni okula kim hazırlıyor ?

( ) 1) Anne ( ) 2) Abla ( ) 3) Ağabey
( ) 4) Baba ( ) 5) Nine ( ) 6) Diğer

2) Harçlığı kimden alıyorsun ?

( ) 1) Anne ( ) 2) Abla ( ) 3) Ağabey
( ) 4) Baba ( ) 5) Nine ( ) 6) Diğer

3) Akşam kaçta yatıyorsun ?

( ) 1) 20.00'den önce ( ) 2) 20.00 ( ) 3) 21.00
( ) 4) 22.00 ( ) 5) 23.00+

4) Yatmanı kim söylüyor ?

- 1) Anne   2) Abla   3) Ağabey
 4) Baba   5) Nine   6) Hiçkimse

5) Sen büyüyünce ne olmak istiyorsun ?

---

6) Annen ve baban büyüyünce ne olmanı istiyor ?

---

7) Okuldan kaçıyor musun ?

- 1) Evet   2) Hayır

7. Sorunun cevabı "EVET" ise 8. soru sorulacak

8) Okuldan kaçtığın zaman ne yapıyorsun ?

- 1) Sinemaya giderim   2) Arkadaşlarla oynarım
 3) Çalışırım   4) Diğer

9) Okuldan kaçtığında ailen sana ne yapar ?

---

10) Okulu bitirmek istemezsen ailen sana ne der ?

---

11) Okul eşyalarını kaybettiğinde ailen nasıl davranır ?

- 1) Azarlar   2) Döverler   3) Bir daha almaz

( ) 4) Okula gelip ararlar

( ) 5) Hiçbirşey

12) Baban eve kaçta gelir ?

( ) 1) 18.00-20.00

( ) 2) 20.00-22.00

( ) 3) 22.00-24.00

( ) 4) Belli olmaz

13) Babanı ve anneni sarhoş görmek seni korkutuyor mu ?

( ) 1) Evet

( ) 2) Hayır

( ) 3) Alkol almaz

14) Nüfus cüzdanın var mı ?

( ) 1) Var

( ) 2) Yok

15) Evde kimlerle birlikte yaşıyorsunuz ?

( ) 1) Anne, baba ve kardeşler

( ) 2) Diğer akrabalar

( ) 3) Hepsi

( ) 4) Diğer

16) Akşam yemeğini kaçta ve kimlerle yiyorsun ?

---

17) Ödevlerini ne zaman yapıyorsun ?

( ) 1) Okuldan döner dönmez

( ) 2) Babam eve dönmeden önce

( ) 3) Okula gitmeden biraz önce

( ) 4) Okulda

( ) 5) Yapmam

18) Ödevlerini tek başına mı yapıyorsun ?

( ) 1) Evet

( ) 2) Hayır

18. Sorunun cevabı "EVET" ise 20. soruya geç

19) Ödevlerine kim yardım ediyor ?

( ) 1) Anne

( ) 2) Abla

( ) 3) Ağabey

( ) 4) Baba

( ) 5) Nine

( ) 6) Diğer

20) Kardeşlerinden ortaokul ya da liseye giden var mı?

( ) 1) Evet ( ) 2) Hayır

21) Yazın tatilde ne yapıyorsun ?

( ) 1) Çalışıyorum ( ) 2) Sokakta oynuyorum ( ) 3) Annemle geziyorum
( ) 4) Kardeşime bakıyorum ( ) 5) Diğer

22) Hiç kendi paranı kazandın mı ?

( ) 1) Evet ( ) 2) Hayır

22. Soru 21. soruya "EVET" cevabı alınırsa sorulacak

23) Paranı nasıl kazandın ?

( ) 1) Balon, ciklet, sigara v.b. şeyleri satarak ( ) 2) Ayakkabı boyacılığı yaparak
( ) 3) Mezarlıkta su satarak ( ) 4) Atelyede ortacı olarak çalışarak
( ) 5) Büyüklerime yardım ederek ( ) 6) Diğer

24) Ailenin en çok kiminle anlaşılıyorsun ?

( ) 1) Anne ( ) 2) Abla ( ) 3) Ağabey
( ) 4) Baba ( ) 5) Nine ( ) 6) Diğer

25) Neden ?

---

26) Çevrende büyüyünce onun gibi olmak istediğin kişi kim ? Neden ?

---

27) Kardeşinle kavga ettiğinde ailen ne yapar ?

---

28) Ailene kızdığında ne yaparsın ?

---

29) Haftada kaç kez yıkanıyorsun ?

( ) 1) Haftada bir

( ) 2) Haftada iki

( ) 3) Onbeş günde bir

( )

4) Diğer

30) Televizyonda en çok hangi programı seviyorsun ?

---

31) Televizyondaki hangi kahramanın yerinde olmak isterdin ?

---

32) Neden ?

---

33) Din sence ne demek ?

---

34) Sence günah olan şeyler nelerdir ?

---

35) Bayramlarda neler yaparsınız ?

---

36) Arkadaşların ya da kardeşlerinle en çok oynadığın oyun hangisi ?

---

37) Hangi dersi daha çok seviyorsun ?

---

38) Notunun en iyi olduğu ders hangisi ?

---

39) Senin için derslerde aşağıdakilerden hangisi en zor ?

- ( ) 1) Yazmak   ( ) 2) Okumak   ( ) 3) Konuşmak
( ) 4) Anlatmak   ( ) 5) Çizmek

40) Sevindiğini ya da üzüldüğünü en kolay nasıl anlattırın ?

- ( ) 1) Yazarak   ( ) 2) Konuşarak   ( ) 3) Çizerek
( ) 4) Bağırarak   ( ) 5) Diğer

41. Soruda birden fazla cevap verebilir

41) Aşağıdakilerden hangisinin en çok senin olmasını istersin ?

- ( ) 1) Bisiklet   ( ) 2) Barbi bebek   ( ) 3) Gerçek bir kamyon
( ) 4) Ev   ( ) 5) Silah   ( ) 6) Bıçak   ( ) 7) Diğer

EK 2: TABLOLAR

- Tablo 1- Cinsiyet Dağılımı
- Tablo 2- Sınıf Dağılımı
- Tablo 3- Yaş Dağılımı
- Tablo 4- Annenin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı
- Tablo 5- Babanın Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı
- Tablo 6- Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailenin Tutumu ve Annenin Tahsil Seviyesi
- Tablo 7- Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailenin Tutumu ve Babanın Tahsil Seviyesi
- Tablo 8- Annelerin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 9- Babaların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 10- Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı
- Tablo 11- Oturulan Eve Sahip Olma Durumu
- Tablo 12- Evdeki Oda Sayısına Göre Dağılımı
- Tablo 13- Çocuğu Okula Hazırlayan Kişilere Göre Dağılımı
- Tablo 14- Çocuğa Harçlık Veren Kişilerin Dağılımı
- Tablo 15- Çocukların Gece Yatış Saatlerine Göre Dağılımı
- Tablo 16- Çocuğa Yatmasını Söyleyen Kişilere Göre Dağılımı
- Tablo 17- Öğrencilerin İleride Yapmak İstediği Mesleklere Göre Dağılımı
- Tablo 18- Anne-Babanın Çocuklarının İleride Sahip Olmasını İstedikleri Meslekler Açısından Dağılımı
- Tablo 19- Öğrencinin Okuldan Kaçma Eğilimi Dağılımı
- Tablo 20- Okuldan Kaçan Öğrencilerin Okul Dışında Geçirdikleri Zamanı Nasıl Değerlendirdikleri
- Tablo 21- Öğrencinin Bakış Açısıyla Okuldan Kaçma Konusunda Ailesinin Alacağı Tutumların Dağılımı
- Tablo 22- Öğrencinin Bakış Açısıyla Okulu Bitirmek İstemediğinde Ailesinin Alacağı Tutumların Dağılımı
- Tablo 23- Öğrencilerin Okul Eşyalarını Kaybettiklerinde Ailelerin Aldıkları Tutumların Dağılımı
- Tablo 24- Babaların Eve Geliş Saatlerine Göre Dağılımı
- Tablo 25- Öğrencilerin Baba Veya Annelerini Sarhoş Gördüklerindeki Tutum Dağılımı
- Tablo 26- Öğrencilerin Nüfus Cüzdanına Sahip Olma Dağılımı
- Tablo 27- Öğrencilerin Evde Beraber Yaşadıkları Kişilerin Dağılımı
- Tablo 28- Akşam Yemeğini Yeme Saatleri Dağılımı
- Tablo 29- Öğrencilerin Akşam Yemeğini Birlikte Yedikleri Kişilerin Dağılımı
- Tablo 30- Öğrencilerin Ödevlerini Yapma Zamanı Dağılımı
- Tablo 31- Öğrencilerin Ödevlerine Yardım Etme Durumu Dağılımı

- Tablo 32- Öğrencilerin Ödevlerine Yardım Eden Kişi Dağılımı
- Tablo 33- Öğrencilerin Ortaokul, Liseye Giden Kardelerinin Olma Durumu
- Tablo 34- Öğrencilerin Yaz Tatilini Nasıl Geçirdiklerinin Dağılımı
- Tablo 35- Öğrencinin Kendi Parasını kazanma Durumu
- Tablo 36- Para Kazanma Şekli
- Tablo 37- Öğrencilerin Aile İçinde En Çok Anlaştığı Kişilerin Dağılımı
- Tablo 38- Öğrencilerin En Çok Anlaştıkları Kişilerle Anlaşma Nedenleri Dağılımı
- Tablo 39- Öğrencilerin Yakın Çevrelerinden Olmak İstedikleri Kişilerin Dağılımı
- Tablo 40- Neden Onun Yerinde Olmak İsteddiği
- Tablo 41- Öğrencilerin Kardeşleriyle Olan Kavgalarında Ailenin Aldığı Tutum Dağılımı
- Tablo 42- Öğrencinin Ailesine Kızdığı Zaman Aldığı Tutum
- Tablo 43- Öğrencilerin Banyo Yapma Alışkanlığının Dağılımı
- Tablo 44- Öğrencilerin TV’de En Çok Sevdikleri Programlar
- Tablo 45- TV’de Yerinde Olmak İstedikleri Kahramanların Dağılımı
- Tablo 46- Yerinde Olma Nedenlerinin Dağılımı
- Tablo 47- Öğrencilere Göre Günah Olan Şeylerin Dağılımı
- Tablo 48- Bayramlarda Neler Yapıldığının Dağılımı
- Tablo 49- Öğrencilerin En Çok Oynadıkları Oyunların Dağılımı
- Tablo 50- Öğrencilerin En Çok Sevdikleri Derslerin Dağılımı
- Tablo 51- Öğrencilerin Notlarının En İyi Olduğu Derslerin Dağılımı
- Tablo 52- Derslerde En Çok Zor Gelenlerin Dağılımı
- Tablo 53- Öğrencilerin Sevinçlerini ve Üzüntülerini İfade Etme Dağılımı
- Tablo 54- Öğrencilerin Aşağıdakilerin Hangisine Sahip Olmak İstediklerinin Dağılımı

